

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Миколаївське відділення Інституту історії України НАН України
Миколаївське відділення Інституту української археології і
джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України
Українсько-польський науково-дослідний інститут

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2021:
Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні:
глобальний, національний та регіональний аспекти»**

XXIV Всеукраїнська науково-практична конференція

Миколаїв, 8–12 листопада 2021 року

ТЕЗИ

**наукової конференції
«Історія України та всесвітня історія
в контексті регіональних досліджень»**

Миколаїв – 2021

«Могилянські читання – 2021 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти»: XXIV Всеукраїнська науково-практична конференція : тези доповідей наукової конференції «Історія України та всесвітня історія в контексті регіональних досліджень викликів, Миколаїв, 8–12 листоп. 2021 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 60 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників наукової конференції «Історія України та всесвітня історія в контексті регіональних досліджень» у рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання – 2021».

Матеріали публікуються за оригіналами, які представлені авторами. За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

Розділ 1. ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ

УДК 069:930,2](043,2)

Гайдай О. М.,
канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

МУЗЕЙНИЙ ПРЕДМЕТ – ОСНОВА МУЗЕЙНИХ ФОНДІВ

Основу музейних фондів становлять музейні предмети. Музейний предмет – одне з центральних понять музеєзнавства. Розробка теоретичного обґрунтування музейного предмету проводилася дослідниками з моменту розвитку музеєзнавства. Музейний предмет це рухомий об'єкт культурної і природної спадщини, першоджерело знань та емоцій, вилучений з-поміж середовища побутування або музеєфікований разом з фрагментом середовища і включений в музейне зібрання.

Музейний предмет володіє значущим для соціуму інформаційним потенціалом, музейною цінністю і властивостями музейного предмету.

Музейний предмет можна досліджувати на різних рівнях та з позицій філософії, культурології, теоретичної та прикладної музеології.

Сучасні музеєзнавчі тенденції дозволяють виділити наступні типи музейних предметів:

речові джерела – пам'ятки матеріальної культури (знаряддя праці, предмети побуту, засоби пересування тощо). Інформація передається через матеріальну сторону предмету: форму, матеріал, спосіб виготовлення, призначення. Види речових джерел поділяються за матеріалом виготовлення (метал, дерево, скло, тканини тощо) і функціональним призначенням (нумізматика, зброя, меблі тощо);

письмові джерела – тип музейних предметів, інформація у яких зафіксована за допомогою письмових знаків. Вони мають широкі інформативні можливості. До них відносяться хроніки, літописи, матеріали законодавства, документи установ, статистичні матеріали, наукові праці, літературні твори, приватне листування тощо. Письмові джерела поділяються за змістом, походженням, за засобом відтворення, а також за типами і видами. У музеї вони класифікуються за формальною ознакою: рукописи, книги, бланки, газети;

образотворчі джерела – це музейні предмети, які містять інформацію, зафіксовану за допомогою зорового образу, які в свою чергу можна поділити на графічні образотворчі матеріали (карти, діаграми); технічні образотворчі джерела (кіно, фотодокументи);

художні образотворчі джерела – ікони, фрески, картини, графіку, зображення на творах декоративно-прикладного мистецтва;

фонічні джерела – це специфічний тип джерел, на яких за допомогою спеціальних технічних пристосувань зафіксована інформація у вигляді звуків людської мови, шумів, музики тощо. До них відносяться воскові валики або циліндри – початкові носії запису, патефонні і грамофонні платівки, магнітні стрічки, компактні диски.

Задля повної характеристики музейного предмету розглядають його загальні властивості і конкретні ознаки, а також встановлюють його наукову, меморіальну, історичну, художню та джерелознавчу цінність.

Музейна цінність предметів визначається сукупністю якостей. Для визначення цінності предмету розроблені такі критерії відбору: інформативність – властивість предмета відображати будь-який факт, подію в історичному процесі, надавати інформацію, бути джерелом знання. До характеристик інформативності можна віднести: функціональне і цільове призначення; спосіб виготовлення; час і місце виготовлення предмета; авторство; середовище побутування; зв'язок з певними подіями або приналежність до певної особи; репрезентативність – представлення музейних предметів у низці з іншими, йому подібними; аттрактивність – здатність предметів привертати увагу зовнішнім виглядом (обумовлена тривимірністю предмету, різноманітністю форм, кольору, розмірів); експресивність – здатність музейного предмету впливати на емоційний стан людини.

УДК 327:351.746.1](477)(043.2)

Гаргаун Я. І.,

канд. іст. наук,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

За останні роки у незалежній Україні для забезпечення умов її сталого розвитку, гарантування прав та свобод громадян, реалізації національних інтересів надзвичайно актуальним є створення ефективної системи національної безпеки. Вона повинна відповідати викликам і загрозам сьогодення та взаємодіяти з сучасними системами всесвітньої й регіональної безпеки, а також розвиватися на основі якісного вітчизняного законодавства, яке б не суперечило й відповідало міжнародному праву. Для цього передусім необхідні

теоретичні і практичні розробки проблем національної безпеки України, які ще далекі від завершеності та потребують глибоких наукових досліджень.

Відповідно до пропозицій Фонду національної міжнародної безпеки при ЮНЕСКО національна безпека визначається як система державних і суспільних гарантій стабільного розвитку нації, захисту її базових цінностей та інтересів, джерел духовного і матеріального добробуту від зовнішніх та внутрішніх загроз. Суб'єктом національної безпеки України є український народ як спільнота громадян усіх національностей, що проживають на її території. Національні цінності – це матеріальні і духовні об'єкти, ставлення до яких набуло визначального значення для самоусвідомлення та існування народу України.

Здобутком сучасної України є Закон України «Про національну безпеку України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року, в якому визначені основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Цей закон вперше дає розгорнуту дефініцію «сектор безпеки і оборони», визначає його складові елементи.

Основними принципами забезпечення національної безпеки є: пріоритет прав людини; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів; адекватність заходів захисту національних інтересів реальним та потенційним загрозам; демократичний цивільний контроль за воєнною сферою, а також іншими структурами в системі забезпечення національної безпеки; додержання балансу інтересів особи, суспільства та держави, їх взаємна відповідальність; чітке розмежування повноважень органів державної влади.

Різноманітність тлумачення національної безпеки дає можливість стверджувати, що вона є складною структурною системою і багатоплановим явищем, тому основними елементами структури національної безпеки є: державна безпека – поняття, що характеризує рівень захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз; громадська безпека – поняття, виражене у рівні захищеності особистості і суспільства, переважно від внутрішніх загроз; техногенна безпека – рівень захищеності від загроз техногенного характеру; екологічна безпека і захист від загроз стихійних лих; економічна безпека; енергетична безпека; інформаційна безпека; безпека особистості; політична безпека; військова безпека. Науковці визначають безпеку як такий стан упорядкованої сукупності суспільних відносин, за якого захищені від внутрішніх і зовнішніх загроз права і свободи людини і громадянина, забезпечується розвиток і схоронність матеріальних і духовних цінностей суспільства, нормальне функціонування і розвиток

конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості держави.

Таким чином, дослідження теоретичних аспектів національної безпеки показало, що, національна безпека є багатокomпонентною та наділена своїми суб'єктивними складовими. Однією з головних складових національної безпеки виступає економічна безпека, яка є підгрунтям багатьох інших складових. Зважаючи на це, проблема національної безпеки постає як надзвичайно актуальна, першочергова, що потребує її суспільного і державного вирішення. А це зумовлює визначення ефективних правових засобів забезпечення національної безпеки. Насамперед, це стосується визначення та практичної реалізації конституційно-правових засад національної безпеки України потребує напрацювання єдиної системи знань про національну безпеку.

УДК 069.5:908](477.73-21)(043.2)

Камінська М. І.,
науковий співробітник
Миколаївського обласного краєзнавчого музею,
відділу пересувних та стаціонарних виставок, м. Миколаїв

ПЕРЕСУВНА ВИСТАВКА «ЄВРЕЙСЬКИЙ МИКОЛАЇВ» У МИКОЛАЇВСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ КРАЄЗНАВЧЕМУ МУЗЕЇ

У 2021 р. до 30-річчя незалежності України, з метою популяризації внеску єврейської національної меншини у розвиток м. Миколаєва в Миколаївському обласному краєзнавчому музеї у співпраці з БФ «Пам'яті жертв Голокосту с. Богданівка», науковцями була створена пересувна виставка «Єврейський Миколаїв». Вона складалася з макета Миколаївської хоральної синагоги, і п'яти банерів з інформацією про розвиток Миколаївської єврейської громади від початку заснування міста і до наших часів.

На першому банері було зібрано інформацію про історію заселення Миколаєва та внесок євреїв у розвиток кораблебудування наприкінці XVIII – початку XIX ст. Наступна тема: виселення євреїв із Миколаєва та повернення єврейського населення до міста наприкінці XIX – початку XX ст., яке мало позитивні наслідки для міста. У цей час Миколаїв стає третім містом за обсягом операцій серед комерційних портів Російської імперії, а у торгівлі хлібом він поступався лише Одесі, за обсягами суднобудування – тільки Петербургу.

На другому банері розглядалися наступні теми: релігійне життя євреїв у Миколаєві: синагоги, молитовні будинки тощо. На банері була

порушена тема єврейських погромів у Миколаєві кін. XIX – поч. XX ст. – насильницьких актів антисемітські налаштованого цивільного населення, що мали ще й економічне підґрунтя.

Наступний банер починався з розповіді про внесок євреїв до організації охорони здоров'я і медичного обслуговування жителів Миколаєва: єврейську лікарню, відкрити у 1865 р., аптеку провізора С. М. Ландау, та робочу поліклініку, із 1929 р., відкрити на кошти міжнародних єврейських організацій та організації «Агро – джойнт», а також Миколаївську водолікарню лікаря М. Г. Кенігсберга. Є фото та біографія Л. П. Херсонського – заслуженого лікаря – отоларинголога УРСР, засновника лікарняної лор-служби міста. Ще на банері було зібрано інформацію про традиційну єврейську освіту: початкові школи-хедери і заклади середньої освіти Талмуд-Тори, а також середні навчальні заклади та ремісничі училища. Також порушена тема участі миколаївських євреїв у політичній діяльності наприкінці XIX–початку XX ст.

Четвертий банер виставки було присвячено темі участі єврейської громади у суспільно-громадському житті Миколаєва: видатним єврейським діячам культури та мистецтв XIX – поч. XX ст., а саме письменнику і драматургу Д. Я. Айзману, піаністу і педагогу А. І. Гуровичу, артистці німого кіно Р. М. Бліндерманн та іншим; видатним письменникам XX ст. М. С. Лисянському та Е. І. Январьову, видатним художникам XX ст. Р. Я. Вайнштоку та О. М. Махерваксу, Заслуженим тренерам УРСР: О. Л. Зозулі та В. М. Каплану; Заслуженому будівельнику України О. Я. Дашевському; спортивному журналісту Б. Л. Арову, та багатьом іншим. Є розділ присвячений відродженню єврейського релігійного та культурного життя у роки незалежності України: заснуванню релігійних та культурних товариств, благодійних фондів.

Також розміщені на банері світлини архітектурних пам'яток культури, де жили численні єврейські родини,: будинок купця І гільдії Фроїми Мешуреса, будинок купця І гільдії Л. І. Форштетера, будинок купця Герша Кенігсберга, будинок купця І гільдії І. Д. Ерліха та будинок промисловця А. І. Уманського, в якому також жив зі своєю родиною директор заводу «Наваль» Й. С. Каннегісер.

П'ятий, останній банер виставки, цілком було присвячено темі «Доля єврейського населення Миколаєва у 1941–1945 рр.», Голокосту на Миколаївщині. Її розкрили світлини пам'ятників із місць розстрілів єврейського населення, євреям Миколаївщини на фронтах війни, та миколаївським праведникам народів світу.

Пересувна виставка «Єврейський Миколаїв» була створена для експонування у закладах освіти та культури, а також у національних товариствах м. Миколаєва та області.

Котляр Ю. В.,
д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СЕЛЯНСЬКІ РЕСПУБЛІКИ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (1917–1921 рр.)

Становище селян України в революційну добу було складним. Національні (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія УНР) та проросійські (більшовики, денікінці) органи влади не змогли вирішити головне селянське питання – аграрне. Жодна з цих влад, крім більшовицької на першому етапі, не дала селянам землю, що, звичайно, викликало їх невдоволення, яке згодом переросло в повстанський рух.

Найвищою формою організації селян було створення формувань державного типу – республік. Проте вони не мали ні економічних, ні територіальних засад, щоб стати окремими державами. Головне їх завдання – об'єднання селян на боротьбу з різними ворогами. Селянські республіки, незважаючи на високий рівень організації, не набули своєї логічної довершеності. Навіть під час збройних повстанських виступів, селяни віддавали перевагу місцевим, а не загальноукраїнським інтересам.

Виникали подібні квазідержавні утворення з метою самооборони, захисту результатів власної праці, а іноді для «слави парубоцької» чи для грабунку навколишніх сіл сусідів, слабких державних установ та знесилених військових частин. Часом до появи «селянських організацій» були причетні представники політичних партій і тоді створювався своєрідний симбіоз «селянської вольниці» та політичної ідеології.

Територіально селянські республіки виникали в різних регіонах Наддніпрянської України, діяли певний час і були знищені, головним чином, регулярними військовими частинами. Найвищий рівень селянської самоорганізації в контексті створення формувань державного типу, був на Київщині, Чигиринщині та Миколаївщині. Для створення класифікаційного ряду селянських республік ми беремо лише ті, за інформацією про які можна визначити вектори їх боротьби з різними ворогами та певну політичну приналежність. Саме напрями повстанської боротьби та політична спрямованість і є головними критеріями для класифікації республік.

Усього взято дев'ять селянських республік, що діяли в різних регіонах України: Баштанська республіка; Висунська народна республіка; Врадіївська Хліборобська республіка; Летичівська (Меджибізька)

республіка; Медвинська республіка; Мліївська республіка; Пашківська республіка; Холодноярська республіка; Чигиринська республіка.

Вказані республіки представляли різноманітні спектри політичних пошуків селянства періоду Української революції. Переважали серед них національні позиції, проте, з певними варіантами: унерівський (Холодноярська республіка, Мліївська республіка, Врадіївська Хліборобська республіка, Медвинська республіка) та націонал-соціалістичний (Висунська народна республіка). Крім того були республіки з радянсько-більшовицькою орієнтацією (Баштанська, Летичівська (Меджибізька)), анархо-махновською (Чигиринська) та бандитсько-кримінальною (Пашківська республіка).

Стосовно напрямів боротьби, тут значно важче, так як частина республік змінювали своїх «ворогів», залежно від військово-політичної ситуації в регіоні. Але в загальних рисах, можна визначити такі напрями: антибільшовицький (Холодноярська республіка, Мліївська республіка, Врадіївська Хліборобська республіка, Медвинська республіка), антиденікінський (Висунська і Баштанська республіки), антиукраїнський (Пашківська, Чигиринська, Летичівська (Меджибізька) республіки).

Таким чином, класифікувати селянські республіки Наддніпрянської України в роки Української національно-демократичної революції можна за двома головними критеріями. По-перше, за політичною приналежністю: національні, більшовицькі, анархо-махновські та кримінальні. По-друге, за напрямом повстанської боротьби: антибільшовицькі, антиденікінські та антиукраїнські.

УДК 94+930.85]«192/193»(=438:477.7)(043.2)

Мартинова Л. С.,

помічник ректора по зв'язках з громадськістю,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ІДЕОЛОГІЧНИЙ ТИСК НА КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ ТА ДУХОВНЕ ЖИТТЯ ПОЛЯКІВ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У 20–30-ті рр. ХХ ст.

Польська діаспора на теренах України на початку ХХ ст. була достатньо великою і нараховувала близько 1,5 млн чоловік. Серед представників усіх національностей, що проживали на території республіки, вона посідала четверте місце. Переважно вони були зосереджені у Вінницькій, Житомирській та Кам'янець-Подільській областях, але на Півдні польська діаспора також складала досить численну групу.

На території УРСР під час політики так званої «коренізації» починають утворюватися польські сільські ради, національні школи та інші заклади культурної та наукової сфери. Але на початку 30-х років розгортається процес колективізації. Масово закриваються, пере-профільнуються та ліквідуються такі заклади та установи, оскільки польське населення не сприймало утворення колгоспів та радгоспів. У відповідь на це радянська влада почала масове відселення поляків з місць їхнього компактного проживання в інші райони країни. Метою цих дій було розпорошити, а в подальшому й асимілювати поляків з місцевим населенням, оскільки таким чином вони втрачали умови для національно-культурного розвитку. Також владою було розгорнуто боротьбу проти костьолу – Римо-Католицької церкви, яку оголосили базою антирадянської агітації та мракобісся. Не випадково, у перші хвили арештів і депортацій потрапили ксьондзи, які вважалися радянською владою ідеологами контрреволюції. Арешти ксьондзів і «показові процеси» над ними породжували атмосферу страху та покори. Під час тотальної колективізації небажання польського населення вступати до колгоспів розцінювалося як наслідок ворожих дій костьолу. Частиною репресивної політики влади стало знищення культових споруд і пам'яток. Антирелігійні комісії почали діяти в кожній губернії, зокрема і в південних регіонах України. 20–30-ті роки ХХ ст. стали періодом активної антирелігійної політики. Такі дії викликали негативну реакцію та супротив польського населення, яке почало у великій кількості емігрувати назад до Польщі. І як наслідок, такі події призвели до скорочення кількості польського населення на території Півдня України та інших областей.

У період утвердження радянської влади в Україні почалася заміна «старої» польської культури новою, а саме «пролетарською», соціалістичною за змістом і польською за формою. У контексті політики «коренізації» жертвами політичних маніпуляцій стала польська інтелігенція. З однієї сторони, почалась цільова підготовка кадрів, відкривались польські школи, польською мовою видавали газети, книги, журнали, а з іншої, діяльність культурно-освітніх і наукових установ жорстко контролювалась, відбувався пошук ворогів, а зі шкіл виганяли учителів, з програм і підручників вилучали патріотичні твори польської класики, закривали костьолу, арештовували ксьондзів і діячів національної культури, загальнодержавного характеру набувала антипольська пропаганда.

З середини 1930-х рр. тоталітарний режим перейшов від підтримки національно-культурного відродження до його згортання та нищення пам'яток культури. Польське населення Півдня України, будучи

штучно ізольованим від своєї історичної батьківщини, змушене було задовольнятися культурними та духовними «благами», що надавала радянська влада. У культурно-освітній роботі на чільне місце було поставлено боротьбу проти костьолу, яка супроводжувалася атеїзацією культурно-освітньої сфери і побуту. Активісти польського культурницького руху були звинувачені у націонал-ухильництві, буржуазному націоналізмі, в співробітництві з німецькими і польськими фашистами, їхніми спецслужбами, а відтак репресовані.

Таким чином, на території України, зокрема на Півдні, була розпочата широка кампанія з дискредитації культурно-освітнього та духовного життя поляків, у яких тоталітарний режим вбачав ідеологічних супротивників. Основними наслідками зазначених вище процесів стало знищення всіх здобутків політики «коренізації», яка була використана для ослаблення опору та залучення польської меншини на бік радянської влади, нав'язування комуністичної ідеології, скорочення кількості польського населення України на шляху формування «нових поляків».

УДК 94(477):398.47]«17»

Міронова І. С.,
д-р іст. наук, професор кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

БОРОТЬБА З ЧАРОДІЙСТВОМ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст.

Прийомами чародійства люди користувалися ще з часів Давньої Русі в найрізноманітніших випадках життя. Унаслідок віри населення в демонічне значення хвороб найширше застосування чародійства було направлено на їх лікування. Ознайомитися з деякими забобонами українців у другій половині XVIII ст. ми можемо із записів, зроблених в 1776 р. відомим збирачем етнографічних матеріалів Адріаном Івановичем Чепою. Ось деякі з них.

Спосіб зупинити змію. Якщо побачиш повзучу змію, то на її шляху поклади зроблений із прутів хрест. Змія на те місце повернеться і буде повзати біля хреста.

Спосіб знищити влюбливість і пияцтво. Якщо побачиш, що гадюка або вуж, піймавши жабу, тисне її, то потрібно паличкою або батоном цю жабу оборонити. І якщо одружений чоловік закохається у когось

або почне пити, тоді його потрібно вдарити тієї палицею, якою обороняв жабу, і говорити: «Як страшно жабі від гадюки пропадати, що вона втікає і боїться, так би ви втікали від дівки або від горілки».

Спосіб від безпліддя. Той пуп, який баба при народженні дитини відріже, намочити у воді і давати пити безплідній жінці. Вона незабаром завагітніє.

Спосіб від гарячки. Давати таке питво: чоловікам взяти у голуба з під правого крила з медіанної жили і впустити в сиру воду трохи крові, розколоти і випити. Жінкам таким же чином приготувати кров з голубки.

Наскільки поширеним було в другій половині XVIII ст. всією Україною переконання в дійсності чародійства, можна судити за деякими збереженими справами за звинуваченням в ньому. Так, у 1767 і 1768 рр. в Дубенському магістраті розглядалася справа, в якій підсудним був міщанин Тимко Середя. Показання свідків, зібрані у цій справі, вказують, що Т. Середя займався чаклунством. Так, солдат Лашкевич попросив приготувати його такий засіб, щоб у нього росли діти. Т. Середя зварив два засоби і вказав, як їх вживати. Після його відходу Лашкевич показав засіб місцевій бабці, яка визнала один з них хорошим, а про інший сказала, що його не годиться в домі тримати. Але головне обвинувачення проти Т. Середя полягало в тому, що він зварив міщанці Духинській якийсь засіб, яким вона облила мельника Карпа, коли той п'яний лежав непритомний на дорозі, внаслідок чого Карп отримав параліч обох ніг. Свідки показали, що сам Т. Середя хвалився, що він зробив хворобу Карпу і заробив на цій справі 8 злотих [Вірок магістратський в актовій книзі не збережено].

Інший випадок. Навесні 1767 р. іноземець Мартін Шефер, який проживав у Києві, прийшов до капітана Соловкова зі скаргою на свою дружину Аксенію Григор'єву, яка, за його словами, зробила над ним чарування. При здійсненому дізнанні з'ясувалося, що Аксенія дійсно одного разу говорила, що хоча вона і мала намір зачарувати свого чоловіка, але не зачарувала. А іншим разом хвалилася, що вона так чоловікові своєму зробить, що він не буде про себе знати, хто він – хлопець або дівка, і що вона зараз піде в квартиру і зробить це [Протокол дізнання був переданий в Києво-подільське духовне правління].

Особливу увагу на справи чародійства в українських губерніях звернув граф Петро Олександрович Рум'янцев-Задунайський – Малоросійський генерал-губернатор, президент Малоросійської колегії, генерал-губернатор Київського, Чернігівського та Новгород-Сіверського намісництва. З перших днів свого правління він став вживати суворих

заходів проти так званих чародіїв, які, на його думку, найбільше сприяли укоріненню марновірства серед населення. Уже навесні 1767 р. був опублікований і розісланий двічі – 19 березня і 2 квітня – в полковій канцелярії указ Малоросійської колегії, яким наказувалося «публікувати всюди, щоб будь-хто був обережним від таких злодіїв, які напоюють людей якимось отруйним питвом. Відшукувати їх, а після арешту представляти до суду і чинити з ними згідно з законом». За піймання такого лиходія-чародія належало 20 злотих винагороди.

Однак, на думку дослідника XIX ст. Теличенка, прийняті П. Рум'янцевим заходи були пов'язані в першу чергу з його побоюваннями того, що «прийоми чародійства були пущені в хід з політичними цілями, щоб посилити протидію урядовим заходам, викликавши смуту умів». На початку 1767 р. «вся Гетьманщина була схвилювана незвичайною для неї подією: імператриця Катерина II закликала своїм маніфестом від 14 грудня 1766 р. всі стани Малоросії – шляхетство, громадянство і земство – у створену нею комісію для розробки проекту нового Уложення і способів досягнення загально-народного благоденства». Зрозуміло, що цей маніфест викликав серед українського населення досить суперечливі тлумачення і всілякі сумніви. Упереджені проти будь-яких реформ і нововведень українці не хотіли розуміти «істинного ліберального змісту маніфесту імператриці».

Рум'янець П. боявся, що в буремний для нього час представникам опозиційних поглядів було дуже на руку пустити в хід чародійство, щоб збільшити заворушення серед місцевого населення. Тому він почав приймати проти цього заходи, оскільки серед усіх класів населення України чародійство користувалося правами повного громадянства. Так, на Правобережній Україні цей культурний «пережиток» до кінця XVIII ст. мав свою адміністративну юридичну санкцію. У судових процесах цього часу визнавалася можливість чародійних зносин з нечистим або чортом як факт, який не підлягав сумніву, не кажучи вже про менш важливі прояви знахарської, чаклунської сили, віра в яку збереглася в народній масі у формі різних забобонів і повір'їв.

Зважаючи на це, 29 лютого 1776 р. П. Рум'янець видав наступний указ: «Наказано судам генеральному і всім гродьським, також полковим канцеляріям, якщо хто-небудь буде помічений в чародійстві, таких відразу забирати під варту в суди і доводити, в чому полягає їх чародійницький промисел. Установити, як і де його вживали і, відкривши обман, суворо карати чародіїв за законами. Таке зло зовсім винищити, а легковірних від забобонності вберегти».

Морозова О. С.,
д-р іст. наук, професор,
в. о. завідувача кафедри соціології та політології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА ТА КУЛЬТУРИ ПУБЛІКАЦІЙ

Академічна доброчесність – важлива складова академічної культури. Міжнародний центр Академічної доброчесності (The International Center for Academic Integrity) трактує академічну доброчесність як зобов'язання культивувати фундаментальні академічні цінності: чесність, довіру, справедливість, повагу, відповідальність. Отже академічну доброчесність можна визначити як практику добросовісного виконання різних обов'язків, які пов'язані з навчальним процесом, що ґрунтується на принципах чесності, відповідальності і поваги до інших членів співтовариства.

Дотримання принципів академічної доброчесності є необхідною умовою для всіх учасників освітнього процесу. *Висока академічна культура*, яка передбачає не тільки дотримання принципу академічної доброчесності, а також наявність умінь та навичок академічного письма, є умовою успішної наукової діяльності.

Забезпечення академічної доброчесності – не нова проблема для вітчизняного академічного середовища. Ця проблема існує у світовій практиці вищої освіти з давніх часів. Існує багато прикладів заснування кодексів честі, правил академічної етики в університетах тощо. Однак радує те, що нарешті питання доброчесності здобуло більшої уваги в Україні й навіть було врегульовано на законодавчому рівні (Закон України «Про освіту» 2017 р.).

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- *посилання на джерела інформації* у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- *дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права*;
- *надання достовірної інформації про методики і результати досліджень*, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;

– *контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;*

– *об'єктивне оцінювання результатів навчання тощо.*

Порушенням академічної доброчесності вважається:

– *академічний плагіат* – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства;

– *самоплагіат* – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

– *фабрикація* – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

– *фальсифікація* – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

– *списування* – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

– *обман* – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

– *хабарництво* – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

– *необ'єктивне оцінювання* – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;

– *надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;*

– *вплив у будь-якій формі* (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

За порушення академічної доброчесності *педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники* закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- відмова у присудженні ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня чи присвоєнні вченого звання;
- позбавлення присудженого ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня чи присвоєного вченого звання;
- відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;
- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання тощо.

Тож, в умовах реформації вищої освіти України та впровадження нових механізмів забезпечення якості освіти, академічна доброчесність є необхідною умовою академічного письма та культури публікацій. Не дивлячись на певні недоліки реалізації даної практики, актуалізація її ідей є запорукою прогресу освітнього процесу.

УДК 94:[323.1:316.48](100)(043.2)

Морозова О. С.,

д-р іст. наук, професор,

в. о. завідувача кафедри соціології та політології,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОБЛЕМА ЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ У СВІТІ

Проблема етнічних конфліктів у світі – напевне найбільш актуальне й болюче питання для долі багатьох народів. Етноцид вірмен в Туреччині, етнічні конфлікти на Балканах та Близькому Сході тощо – проблеми, що потребують роз’яснення та вирішення сьогодні. Згідно російсько-американського соціолога П. Сорокіна, за 24 століття історії людства на чотири мирних роки припадав такий, що

супроводжувався насильницькими конфліктами. У багатонаціональних державах будь-яке питання, що стосується економіки, політики, культури, незмінно набуває і національного забарвлення, пов'язаного з правами та інтересами етнічних спільнот. За дослідженнями експертів, XXI ст. стане епохою національних конфліктів. Вирішення даної задачі залежить як від мудрої політики очільників держав, так і від культурного рівня представників тієї чи іншої нації.

Етнічні конфлікти пов'язані з правами та інтересами етнічних спільнот. Як правило, етнічні конфлікти взаємопов'язані між собою. Основними формами конфліктів є боротьба та війна. У свій час З. Фрейд зазначав, що неможливо уникнути ворожнечі між етнічними групами, адже конфлікт інтересів між людьми розв'язується лише за допомогою насильства. На переконання К. Лоренца, агресивна поведінка людей під час воєнних конфліктів зумовлена біологічно заданою агресивністю. Л. Берковіц дійшов до висновку, що об'єктом агресії може виступати як окрема людина, так і група людей, зокрема цілий етнос. Недооцінення етнічного фактору наносить шкоду як державній політиці, так і народам, що опинилися в ситуації етнічного конфлікту.

З огляду на вищевикладене, існує нагальна необхідність всебічного аналізу міжетнічних відносин в світі. Моніторинг і контроль міжетнічних процесів, запобігання конфронтації – це найважливіші завдання внутрішньої політики держав.

УДК 327:329.63](5-12)(043.2)

Підберезних І. Є.,

канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

БОРОТЬБА З ЕКСТРЕМІЗМОМ У ПІВДЕННО-СХІДНІЙ АЗІЇ

За останні роки світ фокусується на погрозах ісламського екстремізму, жорстоких нападах та поширення мережі джихадистів у Північній Африці, що приносить трагічні нагадування про загрозу тероризму, екстремізму та є серйозною загрозою для регіональної і глобальної безпеки. Південно-Східна Азія, де проживає майже 40 % мусульманського населення світу, є важливою частиною світового регіону з боротьби з екстремізмом.

Південні Філіппінські острови здавна були територією для ісламістських сепаратистських та терористичних організацій. На

Філіппінах терористичні та кримінальні елементи, такі як група «Абу Сайяф», експлуатують стан безпеки в південному регіоні Мінданао. Хоча деякі терористичні угруповання присягнули на вірність ІДІЛ, більшість з них зосереджені на злочинності та відсутності сильної ідеологічної мотивації. На Філіппінах Державний департамент США підтримує ФБР, яке допомагає уряду країни у процесі проведення розслідувань, які фінансуються.

Войовничість ісламізму також тривала десятиліттями в Республіці Індонезія. Завдяки значному потенціалу Сполучених Штатів уряд Індонезії створив величезні можливості з боротьби з тероризмом в її озброєних силах та поліції. Країна досягла успіху у боротьбі з тероризмом, використовуючи підхід, заснований на верховенстві закону. Лідери уряду та громадянського суспільства насильно засуджують ІДІЛ, яка здатна залучати новобранців і надихати насильство в цій країні. Близько 300 індонезійців є активними членами Глобального контртерористичного форуму. Активне громадянське суспільство країни просуває місцеву практику ісламу як позитивну і толерантну альтернативу насильницьким екстремістським ідеологіям.

У Малайзії, навпаки немає корінних сепаратистів чи повстанців, які здійснюють терористичні атаки, але уряд визнає зростаючу загрозу, яка походить від глобального ісламського радикалізму і здійснює заходи у сфері запобігання та протидії проявам тероризму. Малайзія продовжує нарощувати антитерористичне співробітництво на багатосторонній та двосторонній основі включаючи підтримку з боку АСЕАН та участь в Глобальній коаліції з протидії ІДІЛ. Малайзія також стурбована впливом ІДІЛ, особливо через онлайн-обміни повідомленнями. З 2020 року малайзійська влада заарештувала понад 175 підозрюваних в тероризмі, в першу чергу прихильників ІДІЛ, які надихають терористичну діяльність на південному сході Азії.

США з партнерами в Південно-Східній Азії вирішують регіональні локальні проблеми, які виходять за рамки меж, включаючи інфекційні захворювання, торгівлю людьми, насильницький сепаратизм та екстремізм, незаконний обіг наркотиків, організовану злочинність і, звичайно ж, тероризм як складну соціально-політичну, правову і науково-прикладну проблему.

Резолюцію № 2174 Ради Безпеки ООН 2014 року міжнародні партнери використовують як основу для впровадження фундаментальних реформ, які зупинять потік іноземних бойовиків та протидіятимуть насильницькому екстремізму в довгостроковій перспективі. Таким чином, прослідковується розширення обміну інформацією між країнами, посилення авіаційної та прикордонної безпеки, реалізація та вдосконалення законодавства у сфері боротьби з

тероризмом, підтримка, зміцнення і сприяння державним установам, відповідальним за розслідування та судове переслідування злочинів, нарощування зусиль з протидії насильницькому екстремізму, зокрема шляхом посилення партнерства громадськості з органами влади.

Щоб протистояти потоку іноземних бойовиків-терористів, бійців у зони конфліктів, Сполучені Штати допомагають партнерам з Південно-Східної Азії зміцнювати зв'язок з Інтерполом, створювати потенціал сектору правосуддя та безпеки, суб'єктів місцевого самоврядування з метою протидії вербуванню терористів.

Знаючи, що воєнничі екстремісти можуть використовувати конфлікт, уряд Сполучених Штатів інтегрував попередження і пом'якшення конфліктів за допомогою просування демократичних моделей щодо сприянню захисту, дипломатії та розвитку громадянського суспільства. Насильницький екстремізм не знає кордонів і не обмежується будь-якою конкретною ідеологією. У таких країнах, як Бірма та Шрі-Ланці мусульмани стають жертвами насильницьких дій. В обох країнах Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) просуває принципи толерантності та протидії насильству щодо меншин, етнічних і релігійних груп, заохочуючи розвиток збалансованих засобів масової інформації.

Загалом інтегрований та скоординований підхід Сполучених Штатів та країн Південно-Східної Азії щодо удосконалення анти-терористичної політики і боротьби з тероризмом на міжнародному, регіональному та національному рівнях – єдиний спосіб ефективно боротися з цими погрозами в довгостроковій перспективі. Процес двосторонньої взаємодії залежить від конкретних обставин кожної країни та стану політичних відносин.

УДК 378,4УНІГУ:94](73:477)(043,2)

Шевченко Н. В.,

канд. іст. наук, доцент кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ГАРВАРДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ:
ФЛАГМАН УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЙ У СВІТІ**

Український науковий інститут Гарвардського університету (далі УНІГУ) є невіддільною частиною американської академічної та

освітньої системи, однак згідно з високою місією представляти українознавчі студії, він щедро ділиться з вітчизняними науковцями всіма своїми освітянськими надбаннями і науковими здобутками. Це наукова інституція, яка має свій постійний штат та асоційованих членів інститутських і стипендіатів, які працюють у Гарвардському університеті від семестру чи до року, що організовує семінари, конференції та різні наукові, освітні та культурні заходи. Це – той «золотий фонд», як наголошує нинішній директор (з 2013 року) УНІГУ проф. Сергій Плохій, без якого не можна уявити діяльність УНІГУ. На конференції, присвяченій 50-тій річниці заснування українознавчих досліджень у Гарварді (2018) він зупинився на змінах, які за півстоліття зазнала ця галузь гуманістики та перспективах її розвитку. Ту мрію, яка надихала засновників цієї інституції, їхнє бачення потреб і перспектив україністики, він вважає актуальною і нині – зробити так, щоби американська наука зацікавилася Україною, а українознавчі дослідження стали частиною західних студій, задовольняючи прагнення вітчизняних науковців до активних контактів з діаспорою і західним науковим світом.

Однак цифрова революція, змінила не лише методи наукової роботи, але суттєво вплинула на місію УНІГУ, який нині обслуговує не лише Гарвард та американську наукову спільноту, але й усіх, хто цікавиться українознавством. Саме тому співробітники УНІГУ зосередили свою увагу на інститутському вебсайті, на соціальних мережах Фейсбук, Твіттер, і посилили технічне забезпечення наукових програм, які транслюються у прямому ефірі. Ці нововведення торкнулися й роботи бібліотеки та архівних колекцій, які нині переведені у цифровий формат і виставлені у 2020 році в електронній мережі (HURI Books), що дає можливість скористатися цією інформацією всім зацікавленим. Після тривалих дискусій, науковий журнал «Harvard Ukrainian Studies» (HUS), який був заснований з часу створення УНІГУ, вирішено залишити, однак адаптувати до нових вимог, перетворивши на сучасний часопис, на сторінках якого мають місце жваві наукові дискусії.

У листопаді 2013 р. у Гарвардському університеті (США) пройшла наукова конференція під назвою «Quo Vadis Ukrainian History? («Де ти йдеш Українська історія? Яким буде майбутнє нашого минулого?») УНІГУ став засновником цифрового підходу в галузі українознавчих досліджень і першим успішним інтерактивним картографічним проектом стала «МАПА: Цифровий атлас України», створений із застосуванням географічних інформаційних систем (GIS). Проєкт «МАПА» є символом того, що відбувається інтернаціоналізація

українознавчих досліджень, а отже, й залучення українських вчених у світову наукову спільноту. Згаданий проєкт був би неможливий без активної співпраці з українськими академічними установами. Так, модуль «Київська Русь» дозволяє простежити шлюбні зв'язки давньоруських князів і зрозуміти, чому Ярослава Мудрого називали «тестем» усієї Європи. Модуль «Голодомор» було створено за участю демографів та істориків Національної Академії наук України, як і модуль «Революція Гідності», що відображає зміни громадської думки України з 2013 року по відношенню до Росії та до мовного питання.

Доволі перспективним є науковий проєкт, реалізований західними і українськими науковцями : «Кордони і світ ідей: Україна та Європа» (2011–2017). Центральна тема цього проєкту – «Українське бачення Європи від імперських до пострадянських часів». Цей проєкт завершився збіркою статей «Україна та Європа. Сплікування на перехресті культур» за редакції Джованні Броджі Беркофф, Марка Павлишина та Сергія Плохія (2017). Підсумовуючи статті й виступи своїх колег, Сергій Плохій констатує, що «криза, якою зараз охоплена Україна, змушує західних науковців, політиків, діячів науки і культури переглянути свій погляд на кордони Європи». Українці, за його словами, пройшли дуже довгий шлях, перш ніж почали усвідомлювати себе європейцями, а нині вони перебувають у стані пошуків своєї ідентичності і свого місця на мапі Європи. А от в Європі процес зближення з Україною лише починає набирати силу.

У 2021 році в рамках програми УНІГУ «Дослідження сучасної України» (TCUP) відбулася міжнародна конференція «Чому Україна вибрала демократію?». У центрі її уваги – українська демократія з її минулим, сучасним станом й перспективами. Головним промовцем конференції став доктор Френсіс Фукуяма, відомий американський політолог та економіст, директор Центру міжнародної політики імені Форда Дорсі Мастерса при Стенфордському університеті (США). Тема його доповіді – «Уроки українських демократичних трансформацій». Головна проблема першої секції «Роль історії в розвитку української демократії» (модератор – директор УНІГУ Сергій Плохій) – історичні прецеденти демократичних традицій України, вплив сучасної демократії на громадянське суспільство та історична пам'ять країни. На секціях другій «Громадянське суспільство і масова мобілізація» та третій – «Інституції та реформа» аналізувався досвід безпосередніх учасників демократичних змін і представлені оцінки українських протестних рухів з боку американських політологів. Доволі дискусійною була четверта секція «Внутрішньо переміщене населення та його реінтеграція в Криму і на Донбасі», де представлена сучасна

ситуація в Криму та на Донбасі, включно зі ставленням до неї як в самих цих регіонах, так і з боку «материкової» України, зокрема варіанти реінтеграції окупованих територій.

Таким чином, амбітна мета нинішніх співробітників УНІГУ бачиться його директору С. Плохю у тому, щоб Україна посіла належне їй місце на академічній мапі світу, а доволі активна присутність останнього у медіа-просторі сучасної України, є на нашу думку, запорукою її успіху.

Розділ 2. СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

УДК 343.811:34.047]«18/19»(470-44:477)

Біліченко Л.,

аспірантка кафедри історії,

Науковий керівник:

д-р. іст. наук, професор

Міронова І. С.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПЕНІТЕНЦІАРНА РЕФОРМА 1906 р. ТА ВІДКРИТТЯ КАТОРЖНИХ ТЮРЕМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У 1904 р., з початком війни з Японією, в Російській імперії виникли труднощі, пов'язані з доставкою каторжан на о. Сахалін. Після закінчення бойових дій уряд дійшов до висновку, що транспортування арештантів через всю країну є дуже дорогою і не виправданою процедурою. До того ж інколи траплялися позаштатні ситуації і навіть втечі. Зважаючи на це, 10 квітня 1906 р. був оприлюднений документ, затверджений Миколою II про те, що «арештанти каторжного розряду на Сахалін не посилаються, а відбувають покарання, перебуваючи в європейських в'язницях». Згідно з законопроектом, на території України засновувались три нові каторжні тюрми – Харківська, Херсонська та Миколаївська.

Першою була створена Харківська каторжна в'язниця. До 1913 р. вона мала назву «Харківське виправне арештантське відділення». Перебувала у віданні тюремного відділення, а з 1901 р. – Харківської губернської тюремної інспекції.

У 1906 р., згідно з розпорядженням Міністерства внутрішніх справ, на базі Херсонської виправної арештантської установи була створена тимчасова каторжна в'язниця. Спочатку начальником виправного відділення було призначено підполковника Гордова, однак через рік його звільнили з посади, а замість нього призначили капітана Бродовського.

І нарешті, останньою була заснована каторжна тюрма в Миколаєві. У 1907 р. Головне управління тюрем при МВС Російської імперії у відповідь на доповідну записку Миколаївського градоначальника контр-адмірала В. Зацаренного видало спеціальний наказ про заснування в Миколаєві каторжної тюрми. Начальником цієї тюрми був призначений Ф. Колченко, заступником – В. Вейнберг, помічниками – П. Тимновський і І. Трегубов.

У Міністерстві юстиції були підготовлені та подані на розгляд в Думу тюремні законопроекти, які жорстко регламентували життя ув'язнених. Зокрема, серед них були такі законопроекти: 1) про реформу каторги, побудову особливих каторжних в'язниць та про самотнє ув'язнення; 2) про утримання в тюрмі неповнолітніх злочинців, яким призначено тюрму замість смертної кари; 3) про примусову працю арештантів. 7 листопада 1907 р. на засіданні Думи ці законопроекти були схвалені і надалі впроваджувалися в життя у харківській та південноукраїнських каторгах.

Як наслідок законопроекту про примусові каторжні роботи в Херсонській каторжній тюрмі відкрилися та функціонували ткацька фабрика, кравецька, шевська, картонажна, причому каторжани виявилися такими майстерними майстрами, що в'язниця прямо-таки була завалена замовленнями. Однак, на роботу в майстерні «виганяли» ув'язнених на зорі, примушуючи їх працювати до 15 год. з невеликими перервами. При цьому всім видавалися звичайні тюремні пайки. Цукор, чай і різні харчові продукти в'язні повинні були здобувати за власний рахунок. Звичайно, більшість в'язнів не хотіли миритися з нелюдським ставленням, тому дуже часто виникали бунти каторжан. Один із таких бунтів стався в 1914 р. у Херсонській каторжній тюрмі. Цей неспокій мешканців каторги призвів до того, що строгість режиму було доведено до крайніх меж.

Інший схожий випадок стався у Харківській каторжній тюрмі 3 серпня 1917 р., але там в'язням вдалося здійснити втечу. Однак, незважаючи на це, завдяки заходам, вжитим спільно військовими і цивільними властями м. Харкова, було заарештовано (з числа 81 збіглих арештантів) близько 60 чол.

Однак зазначимо, що не все було ідеально і в Миколаївській каторжній тюрмі. Так, у газеті «Утро» в 1911 р. була надрукована стаття журналіста К. Алчевського, який побував з візитом у цій в'язниці. Зокрема, він писав: «... Що кидається в очі з усього цього – так це цифри промислової діяльності каторжної в'язниці. Хтось сказав, що якщо цифри не управляють світом, то показують, як він керується. Як управляється тюремне населення миколаївської каторги, якщо загальний річний оборот її численних майстерень дорівнює 130–150 тис. руб. при 10 тис. руб. чистого доходу в середньому? Безсумнівно, із цих цифр можна винести враження про величезну, інтенсивну арештантську працю. У в'язниці – свій паровий млин, майстерні шевська, столярна, кравецька, слюсарна, кошикова і т. ін. Замовлення йдуть як від казенних установ, так і від приватних осіб... До всього цього незабаром приєднається власна друкарня, клопотання про яку тюремне начальство вже давно порушило перед вищою

інстанцією. Які крихти з усіх величезних доходів йдуть на самих в'язнів – ось пункт, яким варто було б поцікавитися громадській думці. Кажуть, що інтенсивна експлуатація арештантської праці грає роль «показового поля», на якому повинні зійти пишні сходи нової пенітенціарної системи...

Нинішнє населення миколаївської каторги досягає 600 чол. Із них щоденно залучаються до робіт близько 450 чол. Сюди ж була направлена частина депутатів Другої Думи, сумна тінь яких була недавно викликана «при закритих дверях» третьочервневої Думи. Із них – Церетелі хворий і настільки ослаб від одиночного режиму, що погодився перейти на «загальне положення», хоча, за тюремним статутом, термін ув'язнення від цього збільшується. Мاستурадзе – тяжко хворий і переведений недавно в одну з кавказьких в'язниць, а Джапарідзе помер від туберкульозу. Сидить тут і редактор однієї з поволзьких газет і мирно шиє черевики ... Із кримінальних знаменитостей можна назвати колишнього секретаря якогось окружного суду Аскарова і відомого на півдні Павла Грузина ...».

Звичайно, усі три каторжні тюрми потребували значної модернізації, однак з настанням Першої світової війни усі реформаторські проекти з пенітенціарної системи були призупинені. А з початком революційних подій 1917 р. каторжні тюрми на території України були поступово ліквідовані: Харківська каторжна тюрма призупинила своє існування в 1917 р., Херсонська – в 1918 р., а Миколаївська – в 1920 р.

УДК 94(430+62)«21»

Бондар І.,
магістрант кафедри історії, 634 гр.,
Науковий керівник:
Котляр Ю. В.,
д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри історії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПИТАННЯ ГЕНОЦИДУ ПЛЕМЕН НАМА І ГЕРЕРО 1904 р. У СУЧАСНИХ НІМЕЦЬКО-НАМІБІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Африка з її ресурсами і швидко зростаючим демографічним потенціалом є важливою ланкою в глобальному міжнародному світі. За виключенням Ефіопії та Лівії всі африканські країни в минулому були колоніями європейських держав. Особливе місце в колоніальній експансії займала кайзерівська Німеччина, яка змогла за відносно

короткий час створити власну величезну колоніальну імперію. З 1885 по 1919 рік Німеччина була третьою за величиною європейською колоніальною державою в Африці, поступаючись лише Великій Британії та Франції. Німецька колонізація практично всюди зустрічала колосальний опір місцевого населення, який жорстоко придушувався німецькими кайзерівськими військами. Найкривавішими були повстання Маджі-Маджі у Східній Африці в 1905–1907 рр., в результаті якого, за оцінками істориків, загинуло до 300 тисяч осіб, і повстання корінного населення гереро і нама на південному заході Африки у 1904–1908 роках, жертвами якого стали 80 тисяч осіб. У 1985 році в доповіді ООН придушення цього повстання було названо актом геноциду. У сучасній Намібії, де німецькою мовою володіє 32 % населення, зберігається значна німецька громада (близько 25 тис. чол.), яка має особливий статус в економіці та політичному житті країни і зберігає свою етнокультурну самобутність. У той же час з 2,67 млн населення Намібії на 2021 рік 7 % складають гетеро і 5 % нама.

Метою даної роботи є визначення місця питання геноциду племен нама і гереро в сучасних відносинах ФРН та Намібії.

За англо-німецьким договором 1890 року все узбережжя сучасної Намібії, виключаючи Волфіш-Бей, відійшло до Німеччини. Таким чином, були визначені межі колонії *Німецька Південно-Західна Африка*, яка належала Німецькій імперії до 1919 р. Німецький колоніалізм мав особливу, дуже жорстку систему управління, яка була спрямована на підкорення місцевого населення й призвела до величезних втрат серед корінних народів Африки. У той же час такі африканські міста як Дар-ес-Салам, Віндхук, Буйо, Ломе, Людеріц були побудовані за німецькими проектами. Основу сучасної транспортної системи Намібії, Танзанії, Того і Камеруну становлять залізничні і шосейні дороги, побудовані німецькою колоніальною владою наприкінці XIX – на початку XX ст. Вирощування тропічних культур, поставлене на промислову основу німцями в колоніальний період, і в наш час є рентабельною галуззю, на якій базується сільське господарство зазначених країн.

Відлуння колоніального минулого наздогнали сучасну Німеччину. Уперше в офіційному документі Федеральний уряд Німеччини назвав масові вбивства людей у племенах гереро і нама за часів Другого рейху у Південно-Західній Африці на початку XX ст. «геноцидом» у 2016 р. Тим не менш, федеральний уряд дотримується позиції, що використання такого терміну не має правових наслідків для сучасної Німеччини. На його думку, геноцид «може бути визначений у історико-політичній публічній дискусії», проте у «неюрідичному» сенсі, наводить відповідні цитати видання *Frankfurter Rundschau*. Уряд,

таким чином, відмовляється сплачувати будь-які *компенсації* за події 1904–1908 років, коли війська кайзерівської Німеччини, придушуючи повстання, знищили близько 65–85 тис. гетеро і 10 тис. нама (готтентотів) у Німецькій Південно-Західній Африці (сучасна Намібія). Уряд Намібії давно вимагає від Німеччини принести офіційні вибачення за колоніальні злочини, вчинені німецькими кайзерівськими військами на початку ХХ ст., і відшкодування збитків. Переговори про це ведуться вже понад п'ять років. Основним предметом розбіжностей є форма репарацій за придушення повстання племен гереро і нама. Представники цих етнічних груп вимагають від уряду ФРН не тільки вибачень, а й фінансової компенсації.

Питання знову опинилося на порядку денному німецько-намібійських відносин у зв'язку з офіційною передачею Німеччиною останків жертв геноциду племен гереро і нама намібійській стороні, що відбулася 29 серпня 2018 р. Після тривалих переговорів, делегації ФРН і Намібії домовилися щодо політичної декларації, яку затвердили уряди обох країн.

У травні 2021 р. ФРН визнала свою причетність до геноциду народів гереро та нама в Намібії. Міністр закордонних справ Німеччини Г. Маас повідомив про офіційне визнання геноциду 28 травня ц. р. За його словами, «у світлі історичної та моральної відповідальності Німеччини ми вибачимося перед Намібією та потомками жертв геноциду». Міністр додав, що Німеччина «на знак визнання величезних страждань, завданих жертвам», підтримає розвиток країни через програму вартістю понад 1,3 млрд доларів. Ця сума виплачуватиметься упродовж наступних 30 років. Її спрямують на фінансування інфраструктурних проєктів, а також системи охорони здоров'я Намібії. Водночас у німецькому уряді наголосили, що визнання геноциду та виплата допомоги не означає виникнення правових передумов для вимог компенсації, натомість йдеться про політичні та моральні зобов'язання. Позицію нащадків жертв геноциду висловив верховний вождь гереро Векуї Рукоро, на думку якого нової угоди недостатньо, аби покрити «непоправну шкоду», яку його народу завдали німецькі колоніальні війська. Отже, чинна влада Намібії, погодившись на такі умови з боку Німеччини, «продала» інтереси країни.

Угода про геноцид Німеччини та Намібії знаходиться на шляху до ратифікації парламентом Намібії. Але віце-президент Намібії Нанголо Мбумба не задоволений кількістю грошей, обіцяних Берліном. Німецька інфраструктурна програма для Намібії – вартістю 1,1 млрд євро (1,4 млрд доларів) – не є адекватною компенсацією за геноцид колоніальної епохи початку ХХ ст., заявив він. «Ми маємо визнати, що

сума в 1,1 млрд євро, узгоджена між урядами двох країн, є недостатньою і не відповідає належним чином первісному розміру репарацій, поданих урядом Німеччини», – сказав віце-президент Н. Мбумба на прес-конференції у вересні цього року.

Як висновок, зазначимо, що апетити африканських країн зростають. Нещодавно, у вересні 2021 р. у столиці Намібії Віндгуці пройшли акції протесту, учасники яких зажадали збільшити суму виплат Німеччиною від 1,4 млрд до 9 млрд доларів. 22 вересня 2021 р. в намібійському парламенті розпочалися дебати з питання *компенсації*. Що буде далі?

УДК 94:316.346.2](100)(043.2)

Бринза Ю.,

студентка 334 групи,

Науковий керівник:

канд. іст. наук, старший викладач

Шевченко Н. В.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СУФРАЖИЗМ, ЯК ОДИН ІЗ ПРОЯВІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Історія показує, що політичні процеси та боротьба за рівність прав жінок є актуальною та триває декілька століть. Одним із рухів, який спрямований на забезпечення рівності прав чоловіків та жінок – є суфражизм.

Суфражизм є початком нової історії фемінізму та стає її першою хвилею. Суфражистський рух виник в Великобританії і США в кінці XIX ст. завдяки жінкам з середнього і вищого класів, які були незадоволені своїм становищем у суспільстві. Даний рух спрямований на отримання жінками виборчого права, а також проти будь-яких проявів дискримінації у політичній та економічній сфері. У боротьбі за виборче право брали участь, як жінки так і чоловіки. У Франції боротьба за право на розлучення була у письменниці та журналістці Олімпії Де Гуж яка стала автором «Декларації прав жінки і громадянки» в 1791 році. В Україні не можна не згадати Марію Вілінську (Марко Вовчок), яка перша підняла тему емансипації. До неї долучились Леся Українка та Ольга Кобилянська які через свої погляди мали право називатися феміністками. Прояви феміністичного

руху в Україні, в першу чергу, пов'язуються зі скасуванням кріпосного права в Російській імперії в 1861 році.

У другій половині XIX ст. на заході починається громадський рух за рівноправність жінок, саме тоді жінки виступили як перша незалежна сила. Головна вимога перших політичних організацій жінок у Великобританії і Америці було право на можливість голосування.

Однією з найбільших фігур суфражистського руху була Еммелін Панкхерст, яка у 1889 році заснувала «Лігу за виборчі права жінок», яка на початковому етапі відстоювала лояльні методи ведення боротьби, але зрозумівши їх неефективність – у 1903 році створила Громадсько-політичний союз жінок, який практикував більш радикальні акції, наприклад, приковування себе до воріт та голодні страйки. Такі дії були характерними для мілітанток «агресивно настроєних феміністок». З часом, у 1908 року було створено символіку руху боротьби за виборчі права, яка складалася із трьох кольорів: фіолетовий (відданість), білий (чистота) та зелений (надія). Після одного із арештів, Еммелін Панкхерст, як одна із найвідоміших представниць суфражистського руху, заявила: «Ми не хочемо бути порушниками закону, ми хочемо бути тими, хто його створює».

Одні з найперших феміністів звертали свою увагу, передусім, на необхідність надання жінкам якісної освіти, яка б дала змогу їм розвивати розум і аналітичне мислення. Вперше європейські університети дозволили навчатись жінкам в 1870 році. Однак в дію цей процес увійшов майже через 70 років. У 1920 році Конгресом США була прийнята 19-а поправка до Конституції, яка надавала виборче право жінкам. Але для англійок було введено обмеження «тільки для заміжніх» з 1918 до 1928 року.

На початок XX ст. більшість сучасних територій України перебували у складі Російської імперії. У ці часи жінки вже змогли частково вибороти своє право на вищу освіту. У лютому 1905 року був організований Всеросійський союз рівноправності жінок (ВСРЖ), головною метою якого була боротьба за політичне рівноправ'я жінок, і тому дослідники розглядають його як першу жіночу політичну організацію. Всеросійський союз рівноправності жінок в ультимативній формі заявив, що якщо їм не нададуть виборчі та інші права, то вони виведуть маніфестацію на вулиці Петрограда. Тоді чоловіки не звернули на це увагу, але 19 березня, за даними газет, на вулиці столиці вийшло більше 40 000 жінок на чолі з Вірою Фігнер. Потім погодилась і Державна дума. Далі була внесена поправка «без різниці статі». Усе це відбулося до більшовицького перевороту восени 1917 року. За 30 років незалежності України проблема дисбалансу в оплаті праці так і не була вирішена. Недостатньо жіночих облич і в політиці:

в поточному скликанні парламенту жінок близько 20 % – це більше, ніж було будь-коли в історії незалежної України!

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що в різних країнах протягом довгих років жінки хотіли мати рівні права з чоловіками і постійно виборювали ці права, особливо – право голосу. Настільки довгою, різнобічною та багатосторонньою була боротьба за свої права. Жорсткі та войовничі методи мілітанток були направлені на увагу влади, а наполегливість суфражисток притягувала до себе погляди суспільства. Питання права голосу та участі жінок у політичному процесі, було і залишається актуальним, а завдяки суфражисткам жінки отримали право голосу та стали ближчими до гендерної рівності.

УДК 94(4),327.5,341.2

Галкін Р.,
магістрант кафедри історії, 534 групи,
Науковий керівник:
канд. політ. наук, в. о. доцента кафедри історії,
Іовчева А. М.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

3 4 ДО 200 МИЛЬ: РОЗШИРЕННЯ ВИНЯТКОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗОНИ (З ІСТОРІЇ «ТРИСКОВИХ ВІЙН»)

Основним джерелом доходів Ісландії є рибний промисел. Це є закономірним, оскільки країна з усіх боків оточена водами Атлантичного океану і має статус острівної. Такі специфічні, але в той же час унікальні географічні умови сприяли формуванню не одного покоління ісландських риболовів, диктуючи нетипові для європейських країн правила зовнішньої економічної політики.

Слід зазначити, що більшу частину своєї історії Ісландія перебувала під протекторатом спочатку Норвегії, пізніше – Данії, вихідці з яких у IX ст. поселилися на місці майбутньої країни. Однак, у 1944 році, в ході масових протестів ісландцям вдалося проголосити незалежність, офіційно позбувшись політичного впливу від Копенгагену. Через практично два десятиліття, перед Ісландією назрів спочатку дипломатичний, а згодом – збройний конфлікт з південним сусідом – Великою Британією. Свого часу філософ Ф. Ніцше зазначав, що «дипломатія полягає в тому, щоб гладити собаку до тих пір, поки намордник не буде готовий». І, хоч в конфлікті між Ісландією та Великою Британією не можливо було визначити остаточно, хто

виконував функцію стримування, стверджувати можна одне: кожна зі сторін відстоювала власні економічні інтереси, що суперечили одне одному.

«Тріскові війни» – під такою назвою до наукового обігу увійшли події 1958–1970-х рр. У широкому сенсі – це серія конфліктів між Ісландією та Великою Британією, щодо прав риболовлі у водах Північної Атлантики. Жодна зі сторін не поступалася акваторією, яка умовно пролягає між Британськими островами та Ісландією, де країни ловили найпопулярнішу рибу, що водиться у тамтешніх водах – тріску. Звідси і назва історичних подій. Не вдаючись у фактологічні подробиці, зазначимо, що поступово Ісландія розширювала акваторію, в якій займалася риболовним промислом, паралельно вступаючи у конфлікти з британськими риболовними суднами. Використовуючи різноманітні методи впливу на англійську корону: від розірвання дипломатичних відносин до відкритих зіткнень на воді, Ісландія досягла своєї цілі, розширивши виняткову економічну зону з 4 до 200 миль, кордони якої Британія змушена була визнати.

Розкриваючи цю тему, потрібно зазначити, що існує ряд уточнюючих питань, пов'язаних, радше, з термінологічною та юридичною складовою даного історичного явища. Перше з них – що можна вважати винятковою економічною зоною; друге – як міжнародне право регулює подібні контрверсійні ситуації.

У сфері міжнародних відносин працює Конвенція ООН з морського права, що була затверджена ще у 1982 році. У ній зазначається, що виняткова економічна зона – це морська зона, що прилягає до територіальних вод конкретної прибережної держави. Така зона може сягати до 200 миль в ширину від найближчої точки берегової лінії. На цій території держава має право на видобуток корисних копалин, використання природних ресурсів для конкретних економічних потреб, проведення науково-розвідувальних досліджень тощо. При цьому в таких водах не заборонені прохід чи присутність суден інших держав або будь-яка людська діяльність, що не суперечить нормам міжнародного права. Зважаючи на це цікавим виглядає той факт, що загальна відстань між крайньою південною точкою Ісландії (умовно взято місто Сюдорленд) та крайньою північною точкою Британського острова Гарріс складає приблизно 845 км, що дорівнює 525 милям. Такої акваторії було достатньо, щоб поділити на 200 миль для кожної країни порівну, уникнувши серйозних дипломатичних конфліктів на риболовному ґрунті.

Тож, можна стверджувати, що тріскові війни – це унікальне історичне явище, яке виникло у розпал холодної війни в районі Північної Атлантики. І, незважаючи на те, що суб'єктами конфлікту

були дві держави, що входили до НАТО, а значить – ідеологічно не суперечили одна одній, проте, мотиви й засоби, щодо вирішення даного конфлікту були обґрунтовані винятково досягненням власних економічних цілей обох держав.

УДК 903:56](043.2)

Горохов В.,
студент 434 групи,
Науковий керівник:
канд. іст. наук, старший викладач кафедри історії
Шевченко Н. В.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПАЛЕОНТОЛОГІЇ

Палеонтологія є однією із наук, яка займає важливе місце у світовій історії, вона дозволяє дізнатися про історію зародження життя на планеті Земля.

Значний внесок у дослідження палеонтології зробили Пітер Боулер, Адріан Десмонд, Крістофер Макгоуен, Девід Марджорі, Роберт Гук.

У стародавні часи Ксенофен (570–480 до н. е.) писав про скам'янілості морських організмів, вказуючи, що колись поверхня землі перебувала під водою. У середні віки перський натураліст Ібн Сіна (відомий в Європі як Авіценна) в своїй «Книзі зцілення» (1027 р.) міркував про скам'янілості, а саме – в ній висувалася теорія про скам'янілі рідини (флюїди), в XIV ст. її допрацює Альберт Саксонський. Китайський натураліст Шень Ко (1031–1095 рр.) на підставі органічних залишків скам'янілого бамбука висунув теорію про кліматичні зміни.

Природа скам'янілостей і їх зв'язок з життям минулого стала більш зрозуміла в XVII і XVIII століттях. У кінці XVIII ст. робота Жоржа Кюв'є поклала край багаторічним суперечкам про існування вимірання і, за допомогою порівняльної анатомії, привела до виникнення палеонтології як науки. Зростання знань про палеонтологію зіграли важливу роль у розвитку геології і, зокрема, стратиграфії.

У 1796 році Жорж Кюв'є представив доповідь на тему живих і викопних слонів, у якому порівнювалися залишки скелетів індійських і африканських слонів, і скам'янілості мамонтів і тварин, пізніше названих мастодонтами. Він вперше встановив, що індійські і африканські слони є різними видами та зазначив, що мамонти

відрізняються від них обох і що вони вимерли. У 1808 році Кюв'є ідентифікував виявлену в Маастрихте скам'янілість як морську рептилію – пізніше її назвуть мозазавром. За малюнком він також ідентифікував ще одну скам'янілість, знайдену в Баварії, як літаючу рептилію і назвав її птеродактилем. Він припустив – ґрунтуючись на пласті, в якому були знайдені ці копалини, що до так званої їм «епохи ссавців» на Землі жили величезні рептилії.

У 1824 році Бакленд знайшов і описав нижню щелепу в юрських відкладеннях в окрузі Стоунсфілда. Він встановив, що вона належала сухопутній хижій рептилії, яку він прозвав мегалозавром. У той же рік Гідеон Мантелл усвідомив, що деякі величезні зуби, які він знайшов в 1822 році в крейдяних відкладеннях в окрузі Тілгейта, належали сухопутній величезній трав'яїдній рептилії.

У 1832 році Мантелл знайшов в окрузі Тіллгейта частковий скелет покритою панциром рептилії, яку він прозвав гілеозавром. У 1841 році англійський анатом Річард Оуен, спеціально для мегалозавра, ігуанодона і гілеозавра, створив новий вид рептилій і дав йому назву – «динозаври».

У 1822 році ученик Кув'є, редактор французького наукового журналу «Journal de Physique» Анрі Марі Дюкроте де Бленвіль вперше використав слово «палеонтологія» для позначення процесу вивчення древніх живих організмів за допомогою скам'янілостей. У першій половині ХІХ ст. геологічна і палеонтологічна діяльність ставала все більш і більш організованою: зростала кількість професійних геологів, фахівців зі скам'янілостей, геологічних спільнот і музеїв. Це посприяло швидкому зростанню знань про історію життя на Землі і прогресу в створенні геохронологічної шкали, яка здебільшого ґрунтувалася на наявності викопних решток. У міру накопичення знань про історію життя, ставало дедалі очевидніше, що в розвитку життя є певна послідовність та взаємозалежність. Даний факт посприяв виникненню перших еволюційних теорій про трансформізм. Після того, як Чарльз Дарвін опублікував свою працю «Походження видів» в 1859 році, палеонтологія в основному стала вивчати хід еволюції, включаючи еволюцію людей і теорію еволюції.

До кінця ХІХ ст. палеонтологічна діяльність значно розширилася, особливо в Північній Америці. Ця тенденція продовжилася в ХХ ст.: для систематичного збору копалин стали доступні нові регіони Землі, про що свідчить низку важливих знахідок в Китаї в кінці ХХ ст. Було знайдено багато викопних перехідних форм і тепер вважається, що існує достатньо доказів того, як співвідносяться один з одним різні класи хребетних. Велика частина з цих доказів ґрунтується на перехідних формах. В останні кілька десятиліть ХХ ст. відновився

інтерес до масових вимирань і їх ролі в еволюції життя на Землі. Також, знову виник інтерес до кембрійського вибуху – в цей період відбувся розвиток схеми будови тіла у більшості типів тварин. Виявлення скам'янілостей едіакарської біоти і розвиток палеобіології дозволило розширити область знань про історію життя далеко за кембрійський період.

УДК 94:929.55](477-89)«085/125»(043.2)

Захарченко М.,
студент 434 групи,
Науковий керівник:
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
Гайдай О. М.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ДВОГОЛОВИЙ ОРЕЛ В ГЕРАЛЬДИЦІ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Двоголовий орел, як геральдичний символ, є не власне українським, а запозиченим символом. У символіці українських земель, двоголовий орел з'являється під впливом двох імперій – Візантійської (Ромейської) та Священної Римської Імперії, з якими наші території контактували. Шляхом запозичення могли бути або торгівельні зв'язки з регіонами, або династичні союзи, в ході яких чоловіки брали родові символи своїх «багрянородних» жінок.

У різні часи на території сучасної української держави існували різні князівства, які то поглинали одне одного, то відділялися від інших. Саме в цей період геральдика розпочинає розквітати. Удільні князі беруть собі за символи всі можливі знаки, серед яких був і двоголовий орел.

Чернігівське князівство – інше велике князівство, яке виокремилось в ході розпаду Русі. Так само, як і Київське, воно пройшло складний шлях від одного з провідних удільних князівств до прикордонної області Литовського князівства. Як свідчать джерела, гербом чернігівського князівства слугувало зображення двоголового чорного орла на білому тлі. Чорний орел символізував чорні ліси, що опоясували місто, а біле тло – його чистоту й святість, як одного з головних духовних центрів Русі. Скоріш за все зображення орла потрапило з Ромейської імперії, де цей знак був символом імператорської влади та святої церкви, а оскільки Чернігів перебував у

тісних торговельних відносинах з візантійцями, то ця теорія є цілком вірогідною. Цікаво, що зображення двоголового орла також було присутнім на гербі іншого удільного князівства – Перемишльського, але тут, можливо додатковим впливом слугувала геральдика Польщі та Священної Римської Імперії, у зв'язку з котрими князівство перебувало.

Галицьке князівство своїм символом використовувало зображення чорного птаха на білому тлі. Чорний птах – галка був символом міста, саме від імені цього птаха Галич отримав власну назву. Також, через родинні зв'язки з візантійською правлячою династією, місцеві князі часто користалися двоголовим орлом, як власним гербом. Після об'єднання Галицького та Волинського князівства в єдину Галицько-Волинську державу, традиційне зображення галки на гербі замінюється на зображення «Руського лева» традиційного для Волині.

Двоголовий орел також був поширений і в Криму. Ромейська імперія, яка контролювала Південне узбережжя Криму, принесла на ці території свої геральдичні традиції. Одним з запозичених символів, був і двоголовий орел, який став розповсюдженим символом на уламках колишньої Ромейської імперії.

Феодоро було утворене на уламках кримських володінь Ромейської імперії, після захоплення її лицарями хрестоносцями в ході Четвертого хрестового походу. Тоді всі їх володіння перейшли до новоутвореної Трапезундської імперії, але вже приблизно в 1223 році, місцеві готські поселення відділилися від понтійського Криму.

Гербом Феодоро стало зображення двоголового орла. Цей знак зображувався на печатках, документах, знаменах а також на будівлях. Двоголовий орел в цей період закріпився і як герб династії Палеологів в Константинополі. Тому цей факт не може бути збігом, а демонструє міцний зв'язок між колишньою колонією та метрополією. Одночасно з тим Феодоро підтримувало тісні зв'язки з іншими грецькими правителями, до прикладу можна навести імператорів Трапезундської імперії, з якими феодорити неодноразово заключали династичні шлюби.

Одночасно з тим, культурний вплив феодорійців не слід применшувати, за допомогою торгівлі та дипломатії вони розносили й свої геральдичні символи регіоном.

«З падінням Константинополя в 1453 р. Візантійська державність продовжувала існувати. До 1475 р. її легітимними наступниками були Трапезундська імперія Великих Комнінів, а пізніше князівство Феодоро, чії правителі, будучи родичами Комнінів і Палеологів, прийняли титул «Автократора».

Проте проти османської навали держава не змогла вистояти. Феодоро було зруйноване турками в 1475 році.

Отже двоголовий орел став одним з провідних геральдичних символів на теренах України майже на три століття раніше за державу Московську.

УДК 94:314.151.3-054.73](=161.2:[470+571.63-44)«18/19»(043.2)

Колеснік П.,
магістрант кафедри історії,
Науковий керівник:
д-р. іст. наук, професор кафедри історії
Міронова І. С.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

ПЕРЕСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ НА ДАЛЕКИЙ СХІД НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У середині ХІХ ст. територія Примор'я і північний берег Амура були анексовані Російською державою у Цінської імперії. Ці землі були практично не заселені, а м. Владивосток у ті роки було невеликою транзитною базою для військового флоту. Для заселення цих земель російський уряд розробив програму масового переселення селян на Далекий Схід. Уже в 1883 р. перші два пароплави, що вийшли з Одеси, доставили на ці землі півтори тисячі переселенців. Більшість з них були з Чернігівської губернії. Шлях займав місяці і був дуже довгим: з Одеси морем, через протоки Босфор і Дарданелли вздовж Криту і Кіпру до Суецького каналу. Далі пароплави йшли по Червоному морю в Індійський океан. Уздовж Індії та острова Цейлон вони прямували до Сінгапуру, потім до берегів В'єтнаму, Китаю, Кореї та Японії, а звідти йшли до Владивостока. Хоча змінити місце життя на однакових умовах пропонувалося всім селянам імперії, переважна більшість серед тих, хто переїхав, були українці.

На Далекому Сході селянам виділявся наділ землі у 100 дес. (близько 110 гектарів), у той час, як на «великій землі» розмір ділянки рідко перевищував 5–7 дес. Наприклад, у центральній Росії середній селянський наділ становив 3,3 дес., а в Чернігівській губернії – 8 дес. Перший «чернігівський десант» облаштував на новому місці дев'ять сіл. Переселені селяни намагалися зберігати «домашні» традиції, розмовляли українською мовою. Як зовні, так і за внутрішньою будовою, ці поселення нічим не відрізнялися від поселень у

Полтавській губернії. Демографічна ситуація на межі століть у регіоні виглядала так: центр Владивосток – багатонаціональне місто, яке було оточене українськими селами, названими переважно на честь тих місць, звідки переїхали його засновники: Київка, Чернігівка, Чугуївка, Попасна та ін.

За перше десятиліття російської колонізації Примор'я, з 1883 до 1892 рр., вихідці з України склали 89,2 % серед усіх переселенців. Із них 74 % – селяни з Чернігівської губернії, інші – з Полтавської та Харківської. До початку XX ст. переселення українців у Примор'я набуло масового характеру. Із 1892 до 1901 рр. сюди переїхало понад 40 тис. українських селян, які склали вже 91,8 % всіх колоністів Примор'я. Посилення такої міграції сталося через голод, що охопив північні губернії України в 1891–1892 рр. У 1903 р. почала працювати Транссибірська залізниця, що з'єднала центральну Росію з Далеким Сходом. Це відкрило новий етап заселення Примор'я і розділило все населення краю на «старожилів» – тих, хто прибув сюди на пароплавах з Одеси, і «новоселів», які приїхали вже залізницею.

За останнє десятиліття перед 1917 р. у Примор'я переселилося 167 547 осіб. Але навіть після створення Транссибірської залізниці і проведення Столипінської аграрної реформи, понад 76 % переселенців становили українські селяни. З них майже третина переселенців були з Чернігівської губернії, п'ята частина – з Київської та десята частина – з Полтавської. Усього з 1883 до 1916 рр. у Примор'я та Приамур'я з України переселилося понад 276 тис. осіб (57 % від усіх переселенців). Українські селяни заселили Південь Примор'я і Зейську долину біля Амура, які за своєю природою і ландшафтом нагадували їм лісостепові райони Чернігівщини та Полтавщини. У більш північних тайгових районах краю вони майже не селилися.

Території Приморської та Амурської областей, що були найбільш компактно заселені вихідцями з України, в українській етнічній свідомості запам'яталися під назвою «Зелений Клин». Походження цієї назви пов'язано з буйною зеленою рослинністю Примор'я, а також географічним положенням Південно-Уссурійського краю, що «клином» втиснувся між Китаєм і Японським морем. Також слово «клин» використовувалося у значенні певної частини земної поверхні, земельних угідь «земельний клин», адже саме тут український селянин отримував у своє володіння величезні за європейськими мірками наділи. Відносно українських поселенських земель на півдні Далекого Сходу поряд з назвою «Зелений Клин» використовувалися також назви «Нова Україна», «Далекосхідна Україна», «Зелена Україна». У краєзнавчій літературі назву «Далекосхідна Україна» вперше зафіксовано в 1905 р. стосовно південної частини Уссурійського краю. Самі українські

селяни-колоністи в околицях Владивостока, за свідченням етнографів, називали край «Приморщина» – за аналогією з Чернігівщиною і Полтавщиною. «Зелений Клин» розташовувався на площі понад 1 млн кв. км, а площа сучасної України становить близько 600000 км².

УДК 332.133.6:330.341.1](73)(043.2)

Комісаров І.,
магістрант кафедри історії, 634 групи,
Науковий керівник:
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
Підберезних І. Є.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ М. ПОРТЕРА

Кластерне моделювання економіки є актуальною темою серед сучасних дослідників. Дана тематика досліджується у галузях, насамперед, економіки, історії, соціології. Але що таке «кластер», яка його роль у конкурентоспроможному середовищі та чим він може бути корисним у дослідженні історичних, економічних та соціальних процесів? На всі ці питання нам дає відповідь викладач Гарвардської школи економіки Майкл Портер. Його кластерна модель не є просто теорією, а представляє собою ґрунтовний аналіз економічних взаємовідносин (кооперація) які функціонують в межах певної системи (кластер). Звертаючись до тлумачення поняття «кластер», ми знаходимо наступне визначення – сконцентрована на певній території група взаємопов'язаних виробництв. Сам М. Портер в своїй праці «The Competitive Advantage of Nations» для економічного позначення природи кластера використовує такі терміни як: бізнес-кластер, також відомий як галузевий кластер, конкурентний кластер або Портеріанський кластер.

Портер М. дійшов до висновків, що географія, агломерації, природні ресурси та промислові центри виступають основними фундаментами економіки регіонів, його обличчям. Географічно, кластер об'єднує сукупність ресурсів та конкуренції, що в подальшому досягає критичної маси за якою ми і характеризуємо кластер. Прикладом таких географічних об'єднань можуть бути Кремнієва Долина (високі технології), Голлівуд (кіноіндустрія) та Мангеттен (фінанси). Дані висновки не є новими і відсилають до філософської праці Шарля Луї де Монтеск'є «De l'esprit des loix» (Про дух законів)

1748 р. з його концепцією географічного детермінізму. Але М. Портер крім природних елементів впливу на суспільний розвиток, вказує на такі соціальні порядки як конкуренція, вигода та стимул. Вся ця модель соціального порядку у питаннях економіки має багато спільного з ідеями батька політичної економіки Адама Сміта, який у природі економіки виділяє схожі постулати.

Портер М. простежує історичний перехід конкуренції від наявності вигідних географічних розташувань (гавань, долина, прикордоння), дешевої робочої сили (доіндустріальне населення, мігранти) і до сучасних ефективних методів конкурентної переваги – як компанії продуктивно використовують ресурси, що вимагають постійних інновацій. Також модель Портера передбачає суспільну діяльність, тобто міжперсональні мережі створюють значно більше економічного продукту ніж малочисельний чи індивідуальний підхід. Звісно індивідуальна ініціатива відіграє свою роль у суспільному розвитку (в деяких випадках навіть ключову), але суспільна ініціатива є більш ефективною та результативною.

Власне сама модель конкурентоспроможності М. Портера отримала підтримку з боку уряду США, і наразі активно впроваджується в ділове та громадське адміністрування в США та деяких інших країнах та регіонах світу. Ця модель допомагає відстежити конкурентоспроможність країн, регіонів, міст та їх агломерацій, та теоретично передбачити темпи економічного збагачення.

Сукупність історичних та соціологічних досліджень допомагають у впровадженні моделі М. Портера, саме тому «кластер» є важливим питанням серед дослідників в багатьох галузях.

УДК 340.12(091)«1918/1920»

Михайлів Т.,
аспірант кафедри історії,
Науковий керівник:
д-р. іст. наук, професор кафедри історії
Морозова О. С.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЗАКОНОДАВСТВО ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ ЗА ЧАСІВ С. ПЕТЛЮРИ

Основною проблемою, із якою одразу ж довелось зіткнутися Директорії, стала проблема колізій з попередніми і паралельними

системами законодавства . Прийшовши до влади в цей час на території України зберігали чинність закони колишньої Російської імперії, Тимчасового уряду, законодавство Центральної Ради та Української держави гетьмана П. Скоропадського та законотворчість радянської влади.

Уже 17 травня 1919 р. Голова Директорії затвердив постанову «Про анулювання на території України чинності законів та декретів як так званого Світського Українського, так і Світського Російського Уряду і про відновлення чинності законів УНР». Ставлення Директорії до своїх попередників було значно складнішим. Директорія не скасувала в повному обсязі законодавство гетьмана П. Скоропадського, проти якого вона виступила, і водночас не відновила законодавства Центральної Ради. Слід зазначити, що з цього приводу існують різні точки зору. Так, вважається, що Директорія відновила всі закони, прийняті Центральною Радою. Однак, якщо звернутися до Декларації Директорії, то виявиться, що йдеться про вибіркові заходи, оскільки в ній сказано лише про скасування «усіх законів і постанов гетьманського уряду в сфері робітничої політики» й відновлення восьмигодинного робочого дня, введеного відповідним законом Центральної Ради.

Загалом же Директорія частково скасовувала одні і відновлювала інші закони залежно від своїх політичних інтересів. Наприклад, 24 січня 1919 року Директорія скасувала закон гетьманського уряду від 9 липня 1918 року «Про відміну закону 9 січня 1918 року про національно-персональну автономію й про скасування національних міністерств».

У період грудня 1918 – січня 1919 р. Директорія скасувала деякі «другорядні» гетьманські акти – наприклад, закон від 18 листопада 1918 року «Про заснування державного симфонічного оркестру» (натомість законом від 24 січня 1919 року було засновано «Українську

Республіканську капелу») або закон від 3 жовтня 1918 року «Про утворення комісії для порядкування міської адміністрації столиці Києва», а також ухвалила ряд законів, наприклад, 1 січня – закон «Про вищий уряд Автокефальної православної Соборної Церкви», «Про службу в державних установах урядовців іноземних підданців», «Про державну мову», 9 січня – «Про звільнення від мобілізації деяких урядовців Судового відомства» та інші.

Загалом ж законодавство Директорії можна охарактеризувати як законодавство перехідного періоду, коли закони приймаються лише за необхідності «швидкого реагування» на конкретні обставини. Звідси й відсутність власних кодифікованих актів у галузі цивільного й кримінального законодавства.

Те ж саме стосується й проекту Конституції. Початок черговому етапу конституційного процесу поклав С. Петлюра, проте минуло ще два місяці, поки уряд УНР утворив «урядову комісію з 15 членів щодо розробки повної конституції Української держави», яка закінчила свою роботу наприкінці жовтня, однак підготовлені нею проекти було опубліковано вже на території Польщі.

Також суспільні обставини впливали на пріоритети законотворчості. Крім земельного закону, були прийняті закони «Про ліси» від 10 січня 1919 року, «Про Державну Українську Грошову Одиницю» від 6 січня 1919 року, «Про хлібну повинність з урожаєм 1919 року» від 15 серпня 1919 року, «Про надзвичайний одноразовий податок» від 31 травня 1920 року.

Військове ж законодавство, навпаки, розвивалося дуже активно: 13 січня Директорія затвердила закон «Про заклик до військової служби», 18 січня – «Про прийом в дієву армію УНР охотників», 26 січня – «Про поповнення армії та флоту», 17 лютого – «Про мобілізацію Старшин та Урядовців-учителів», 6 квітня – «Про загальний достроковий призов до виконання військової повинності народжених в 1900 році», 31 липня – «Про мобілізацію урядовців державного контролю» та чимало інших, включаючи різноманітні постанови, накази й інструкції, які детально регламентували ці питання, навіть розмір добових лікарям «за працю при провадженні мобілізації населення до війська». На забезпечення виконання військової повинності та інших державних обов'язків було спрямовано й затверджений 26 вересня 1920 року закон «Про реєстрацію населення, що мешкає на території УНР».

Негативний вплив на стан законодавства періоду Директорії справляла відсутність належної законотворчої процедури й чіткої системи нормативно-правових актів. Подібно до Центральної Ради, Директорія не визначила критеріїв, яким мали відповідати закони й постанови, декларації та універсали. У законі «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в УНР» міститься спеціальний розділ, що так і називався – «Законодавство УНР», проте він не розв'язував старих і, навпаки, породжував нові проблеми. Досить сказати, що повноваженнями «ухвалювати законопроекти» наділялася як Державна народна рада, тобто парламент, так і Рада народних міністрів.

Постриган Т.,
магістрантка кафедри історії, 634 групи,
Науковий керівник:
канд. іст. наук, доцент кафедри історії
Гайдай О. М.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ПРОТЕСТНА АКТИВНІСТЬ В УКРАЇНІ 2010–2021 рр.: ПРИЧИНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Як ми знаємо, незадоволення населення, або певних його суспільних верств і груп своїм соціально-економічним становищем може знаходити вихід у різноманітних акціях протесту. Тим паче, у наш час, причин для незадоволення більш ніж достатньо. Наприклад, високі тарифи на комунальні послуги, неймовірні декларації чиновників, ситуація на валютному ринку, захмарні ціни на продукти харчування, ситуація з коронавірусом тощо.

Проаналізувавши матеріали соціологічних опитувань та провівши їх систематизацію, можна сказати, що динаміка кількості протестних виступів у період 2010–2021 рр. виявляє тенденцію до зростання протестів з економічними вимогами.

«За досліджуваний період в Україні відбулося щонайменше 752 протестів з економічними вимогами. З них близько третини (27 %) відбулись у 2014 р. Порівняно з 2011 та 2012 рр., у 2013 р. пройшло принаймні в півтора рази більше протестів з економічними вимогами, а у 2014 р. – в 2 рази».

Серед найвищих піків протестної активності можна виділити:

- «Податковий майдан» (листопад 2010) – 205 протестів;
- «Євромайдан» (жовтень 2013 р. – квітень 2014 р.) – 396 протестів;
- грудень 2014 р. – 315 протестів.

У суспільстві посилюється напруження, яке пов'язано із внутрішньо-економічною та політичною ситуацією, а також із невизначеністю в розвитку ситуації на Сході України. Так, частка протестів пов'язана із вимогами справедливого судочинства.

«18 січня 2016 р. група бійців добровольчих батальйонів у центрі Києва провела акцію, на якій вимагала передати до суду кримінальну справу щодо іловайської трагедії. ... Серед зазначених вимог були озвучені такі: передати до суду справу по Іловайську, відсторонити на час досудового, судового розслідування та на час суду осіб, які можуть бути причетні до загибелі сотень бійців».

Також помітними були виступи українських аграріїв, які пов'язані зі зміною податкового законодавства та ухваленням Державного бюджету на 2016 рік.

«Так, у грудні 2015 р. по всій Україні аграрії протестували проти нововведень Податкового кодексу. Протестувальники виступали проти скасування спеціального режиму ПДВ та інших змін у податковому законодавстві у сфері оподаткування підприємств агропромислового комплексу. Аграрії перекривали дороги, вимагаючи не знищувати село».

Зокрема, акції протесту мали такий вигляд:

«У Херсонській області селяни перекрили автотрасу М-14 Одеса – Миколаїв – Херсон – Мелітополь – Новоазовськ. Фермери тримали в руках плакати з написами «Уряд у відставку», «Нема села – не буде й міста», «Весь уряд в АТО», «Яценюк не грабуй село» тощо».

На початку ж 2021 року Україною прокотилася хвиля мітингів під гаслом «СТОП Тарифний геноцид». Найбільшої сили вона набрала у регіонах:

«У Миколаєві 15 січня мітинг проти підвищення тарифів відбувся біля будівлі мерії і облради. Місцеві жителі вимагали: скасувати підвищення тарифу на розподіл газу, повернути пільги на електроенергію, ліквідувати НКРЕКП, передати функцію регулювання тарифів від Кабміну Раді».

Можна зробити висновок, що в найближчому майбутньому кількість та масовість протестних рухів буде тільки збільшуватись, зважаючи на ситуацію, що складається в нашій країні на даний час.

Так, загалом, протести являють собою цілком нормальне явище в демократичних політичних системах. Однак, зростання кількості та масовості протестів, а також збільшення серед них застосування насильства, може стати суттєвою причиною політичної, соціальної та економічної дестабілізації в країні.

УДК 94:316.346.2-055.2](477-89)«085/125»

Ременда О.,

студентка 434 групи,

Науковий керівник:

канд. іст. наук, доцент кафедри історії

Піструїл І. В.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

ЖІНКИ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ КУЛЬТУРІ

На тему – «Про видатних жінок» у зазначених галузях можна заслужено говорити довго. На що варто звернути увагу. Жінки, які керували державою в різні історичні періоди, згадуються нерідко.

Епоха середньовіччя відстає від наших днів на сотні років. Однак було б наївним вважати, що вона пішла в минуле безслідно. Вона

набагато ближче до нас, ніж це здається, – і, можливо, саме цінна спадщина стосується сфери приватного життя людини. Середньовічна культура була важливою сходинкою у формуванні сучасних уявлень про жінку і жіночу природу. Саме середньовіччя представило найбільш розгорнуту і аргументовану концепцію жіночі недосконалості, однак саме середньовічна культура містила і паростки іншого, нового ставлення до жінки. З християнською культурою в наше життя прийшли два жіночих образи-антиподу, які досі відіграють найважливішу роль у ставленні до жінки – винуватиця гріхопадіння Єва і добра мати Христа Марія.

Сучасне суспільство, відтворюючи стереотипи жіночності, нерідко використовують приклади середньовічних персонажів – прекрасної коханої Данте Беатріче, відважної, самовідданої Орлеанської Діви Жанны д'Арк, мудрої мислительниці Хільдегард Бінгенської, кургуазної королеви Елеонори Аквітанської, несамовито святої Катерини Сієнської. Вивчення економічного, юридичного, соціального статусу середньовічної жінки, безсумнівно, дозволяє краще зрозуміти і становище її в сучасному суспільстві: в економіці і політиці, освіті та сімейному житті.

Середньовіччя відвело жінці дуже скромне, якщо не сказати нікчемне, місце в стрункій будівлі соціальної ієрархії. Патріархальний інстинкт, традицій, що збереглися ще з часів варварства, нарешті, релігійна ортодоксія – все це підказувало середньовічній людині дуже насторожене ставлення до жінки. Та й як ще можна було до неї ставитися, якщо на священних сторінках Біблії розповідалася історія про те, як підступна цікавість Єви і її наївність довели Адама до гріха, що мав настільки жакливі наслідки для роду людського? Тому цілком природним здавалося покласти всю тяжкість відповідальності за первородний гріх на тендітні жіночі плечі. Кокетство, мінливість, легковір'я і легковажність, дурість, жадібність, заздрісність, богопротивна хитрість, підступність – далеко не повний список жіночих рис, що стали улюбленою темою літератури і народної творчості. Жіночу тему експлуатували з самозабуттям. Бібліографія XII, XIII, XIV століть сповнена антифеміністичними творами найрізноманітніших жанрів. Але от що дивно: всі вони існували поруч із зовсім іншою літературою, яка наполегливо оспівувала і славилася Прекрасну Даму. У схемі трьох станів, що затверджувалася в країнах Західної Європи починаючи з XI століття, окремого місця для жінки не передбачалося, проте в становому, ієрархічності середньовічному суспільстві жінки, як і будь-яка інша соціальна група, мали суттєві особливості економічного та юридичного статусу (наприклад, права спадкування, права участі в публічній сфері життя суспільства для чоловіків і жінок розрізнялися). Незважаючи на це, справжній інтерес до жіночої історії

і зокрема до історії середньовічної жінки, прокинувся лише в останні два-три десятиліття.

УДК 930.25-051(71)(043.2)

Сябро І. Г.,
магістрант кафедри історії, 534 групи,
Науковий керівник:
д-р іст. наук, професор кафедри історії
Міронова І. С.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

АРХІВНА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ КАНАДСЬКОГО АРХІВІСТА АРТУРА ДАУТІ

Артур Джордж Дауті був другим головою архівного відділу при Міністерстві сільського господарства Канади з 1904 до 1912 рр. та першим головою Публічних архівів Канади з 1912 до 1935 рр. Він є автором багатьох історичних праць з історії Канади.

Народився Артур Дауті в Англії, навчався в одній зі шкіл Майденхеда, школі Лорда Елдона у Лондоні та в Оксфорді. У 1886 р. іммігрував до Канади до міста Монреаль, а через 11 років зайняв посаду секретаря міністра Публічних робіт у парламенті Квебеку. 1901 р. став членом Бібліотечної ради Квебеку, а через чотири роки – головою канадських архівів.

На початку свого головування Артур Дауті мав амбіційні плани щодо кардинальних змін в архівній системі Канади і отримання підтримки від канадського уряду. У 1903 р. керівництво уряду розпочало будівництво будівлі архіву в західному крилі парламенту і працівники архіву переїхали туди в 1906 р. Збільшувалося й фінансування архівів. Зокрема, у 1903 р. організація отримала 11 тис. дол., а в 1907 р. – 50 тис. У свою чергу, Артур Дауті провів реорганізацію в управлінні архіву. Так, у 1908 р. він розпочав адміністрування всередині архіву, створивши три відділи, які виконували свої функції: перший отримав назву «Відділ рукопису», другий – «Бібліотечний та маповий відділ», третій – «Відділ друкування». Продовжувалася й робота над копіювання архівних документів з історії Канади в архівах Лондона та Парижу, у результаті чого в 1908 р. кількість одиниць зберігання документів у канадському архіві збільшилася до 3500 томів.

1912 рік для архіву став ключовим у плані розширення автономних прав для цієї організації. У цей рік палата представників видала Акт

Публічних архівів, у якому організацію було перейменовано на Публічні архіви Канади і передано під управління прем'єр-міністра. Згідно з цим актом, архівіст домініону під керівництвом Міністерства міг придбати для Публічних архівів оригінали і копії матеріалів з історії Канади (п. 9), міг проводити сертифікацію архівних документів (п. 10), мав звітувати перед Міністерством і контролювати процес роботи працівників архіву (п. 6). Сам архів складався з публічних записів, матеріалів з історії та контролювався архівістом Домініону.

Окрім архівної роботи Артур Дауті займався й науковою діяльністю. У 1914–1917 рр. він разом з колегою Адамом Шортом опублікували фундаментальну 23-томну працю «Канада та її провінції. Історія канадського народу та їх інституцій». Як архівіст А. Дауті видав збірник документів під назвою «Документи, що стосуються конституційної історії Канади з 1759 до 1791 рр.», в якому він класифікував документи цього періоду на шість видів і описав їх. Наступною науковою працею А. Дауті стала робота «Канадські архіви та їхня діяльність». Отже, А. Дауті був популяризатором історії Канади в широкі маси, а також готував майбутніх фахових архівістів.

1930-ті рр. стали найтяжчими для Артура Дауті. На початку цього періоду почалася економічна депресія, у 1931 р. помер його колега і кращий друг Адам Шорт, у 1935 р. він вийшов у відставку і пішов на пенсію, а через рік 1 грудня 1936 р. він помер. Ім'я Артура Дауті має поважне місце в історії архівної системи Канади та канадської історичної науки. На його честь було встановлено меморіальну статую біля будівлі архіву (за адресою: Веллінгтон стріт, 395).

УДК 94:336.74](477)«1918/1920»(043.2)

Тріфонова Н.,

аспірантка кафедри історії,

завідувачка музейних фондів ДП Національний центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»,

Науковий керівник:

канд. іст. наук, доцент кафедри історії

Гайдай О. М.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

НІМЕЦЬКІ ОСТ-РУБЛІ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Унаслідок проголошення Української Народної Республіки (далі – УНР) в листопаді 1917 року Третім універсалом, а в січні 1918 року і

незалежності, зріс інтерес воюючих держав до українських земель. До Києва почали активніше прибувати делегації з Англії, Франції, Італії, Японії тощо. Але саме від Центральних держав надійшла телеграма з запрошенням на мирні переговори в Брест – Литовському.

За результатами договору УНР отримала визнання як незалежна держава, було укладено договір про припинення війни з Центральними державами та про тісні економічні зв'язки. В обмін на зобов'язання України постачати сільськогосподарську продукцію, УНР отримала таку необхідну військову підтримку від німецьких та австро-угорських військ для вигнання більшовиків. Проте водночас і певну залежність від німецької сторони.

Уже в березні–квітні 1918 року до Міністерства фінансів УНР були надіслані неодноразові запити про те, чи можуть ходити в якості оплати в межах Української держави грошові знаки, відомі під назвою німецького рубля.

Німецький ост-рубель – грошова одиниця, що була введена німцями в роки Першої світової війни для окупованих територій колишньої Російської імперії. Мала ходження на території сучасної Польщі, країнах Прибалтики та УНР.

У відповідь на запити, Міністерство фінансів в травні 1918 року дало відповідь, що ніякого курсу стосовно «oberostrubel» – рублів, випущених в зайнятих німцями краях не встановлено, так як і примусового приймання.

24 березня 1918 року відбулося засідання фінансової комісії при Кредитовій канцелярії Міністерства Фінансів спільно з німецькою делегацією, де узгодили низку питань, пов'язаних з грошовим обігом. По-перше, Центральною Радою було погоджено тимчасовий курс, який встановив генерал Лізінген 1,5 марки за карбованець. Що стосувалося східного рубля українські делегати вирішили відкласти вирішення даного питання до моменту отримання від німців обґрунтування випуску даних грошей та подальших інструкцій від Центральної Ради, чи погоджуватися на встановлений курс Лізінгеном у 2 марки за східний рубель. На другому засіданні комісії від 26 березня 1918 року було встановлено твердий розрахунковий курс до 15 червня 1918 року, при автоматичній пролонгації на місяць, якщо жодна зі сторін, уклавших угоду не відмовиться, то курс становив 1,3 марки за карбованець та 2 крони.

У червні 1918 року Кредитова канцелярія надіслала листа до Міністерства шляхів із питанням прояснити ситуацію, за яким курсом німецька влада виплачувала утримання робітникам залізниці окупаційними рублями.

За циркуляром № 131 Народного Міністерства фінансів від 9 квітня 1918 року між українською, німецькою та австро-угорською стороною

було досягнуто згоди стосовно встановлення твердого курсу між рублем, маркою та кроною до 15 липня 1918 року – по 1,3 марки та 2 крони за карбованець.

За уряду Гетьманату Скоропадського Міністерство фінансів надало пояснення, що у зв'язку з постійними непорозуміннями до Кредитної канцелярії надходить величезна кількість паперів стосовно ходження марок і крон. Через це Кредитна канцелярія дає ще раз пояснення, що курс встановлено лише для марок і крон та не розповсюджується на ост-рублі.

Тому, незважаючи на певний фінансовий хаос під час перебування австро-німецьких військ в 1918 році на території УНР ост-рублі не ходили в якості законного виду платежу. У той же час не можна не відзначити факту тиску командування окупаційних військ на керівництво Центральної Ради у фінансових аспектах.

УДК 340.116:343.8]:930.2](477)«1919/1937»(043.2)

Фісун А.,
магістрантка кафедри історії, 634 гр.,
Науковий керівник:
д-р. іст. наук, професор кафедри історії
Морозова О. С.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В СТРУКТУРІ РАДЯНСЬКИХ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИХ ОРГАНІВ (1919–1937 рр.): ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Наявні наукові дослідження з історії судової системи переважно фокусуються на державній політиці, законах та циркулярах. У дослідницьке поле потрапляють державні структури, зокрема Народні суди, Революційні трибунали, Окружні суди та Верховний суд УСРР. Тому наше дослідження орієнтоване на показ функціонування судової системи періоду радянської України з 1919 до 1937 рр.

Праці, які певною мірою стосуються досліджуваного питання, умовно можна розподілити на такі групи за проблемно-тематичним принципом та хронологічними періодами: 1) радянська історіографія; 2) зарубіжна історіографія; 3) сучасна українська історіографія.

Радянська історіографія. У радянський період не було комплексних досліджень з історії функціонування судової системи УСРР, але приділялася значна увага історії суду та права СРСР. Зокрема, це

можна побачити в працях М. Скрипника, А. Хмельницького, Д. Сусла і деяких інших авторів. Публікації, що стосувалися питань судоустрою, як правило, мали ідеологічний характер. У вирішенні означеної теми, насамперед потрібно зауважити, що в радянському суспільстві на розвиток судочинства вплинули наслідки громадянської війни та занепад економічних зв'язків, судочинство, в якому майже не було законів і яке керувалося революційними трибуналами. Цей факт підтверджується у висновках багатьох вітчизняних вчених, які досліджували та досліджують судову систему карально-репресивних органів СРСР та радянської України, зокрема.

Серед радянських істориків, у працях яких розглядалися питання структури судової системи, слід відзначити Д. Сусла. Його праці «Історія суду Радянської України (1917–1967 рр.)», «Развитие органов правосудия и их деятельность в Украинской ССР», «Организация і діяльність суду і прокурора УРСР у відбудовчий період» склали левову частку у питанні судочинства. Попри деяку заідеологізованість, притаманну радянським виданням, дослідження Д. Сусла стали вагомим кроком уперед у радянських історичних дослідженнях із судової проблематики. Для цього дослідження характерне застосування системного підходу, комплексність. Автор відстежував внутрішнє становище та розвиток правосуддя в УСРР.

Серед праць радянських дослідників слід виділити такі, що стосуються становлення та розвитку судової системи в карально-репресивних органах Української СРР. Зокрема, монографію Д. Карева «Советская юстиция», в якій висвітлювалось: соціалістичне правосуддя; гласність суду; судова система СРСР; вибори суддів та народних засідателів.

Серед авторів праць, присвячених функціонуванню судової системи УСРР, варто відзначити роботи Б. Бабія, В. Леніна, М. Діденка, М. Кожевнікова та Г. Петухова.

Проблеми судоустрою радянської України були висвітлені в таких книгах, як «Українська радянська держава в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.)», «Створення радянського суду в УРСР», «История советского суда, 1917–1957 годы», «Советский суд и становление революционной законности в государственном управлении».

Відомий радянський діяч М. Скрипник у своїй праці «Уголовная политика Советской власти» зазначав, що «Жовтнева революція 1917 р. зламала цілком і до кінця старий судовий устрій, поставила суду інші завдання, збудувала його на інших основах, дала йому інший соціальний зміст і значення. Головною відмінністю радянського суду

було відкрите визнання його класовим судом, прямим знярядям диктатури пролетаріату. На думку більшовиків, будь-який суд є класовим судом, але буржуазія намагається це приховати, а Радянська республіка відверто заявляє те, що є. Специфічні умови боротьби трудящих у період громадянської війни, вважали вони, не давали змоги вести захист радянського ладу іншим шляхом, ніж через здійснення цього захисту не на підставі писаного закону, а на основі соціалістично-революційної правосвідомості трудящих, на ґрунті їхнього пролетарського ставлення до життя, революційного чуття і тих загальних для всього класу положень, що визначали загалом усю тогочасну боротьбу трудящих».

Зарубіжна історіографія. У зарубіжних виданнях, як російських, так і західних, судова система радянської України періоду 1919–1937 рр., за окремими винятками, досліджувалась не часто, більшість учених зачіпали цю тему опосередковано. Для нас ці праці цінні, насамперед, завдяки аналізу процесів, що відбувалися у судовій системі СРСР та УСРР.

Роксолана Ханик-Посполітак у своїй статті «Judicial system and civil procedure in Ukraine» порушила низку питань з історії судової системи України та системи законодавства. Зокрема, у статті наголошується про створення радянських державних судових органів. Відзначалося, що особливістю радянської правової системи в Україні була її основа в системі права більшовицької Росії. Тобто це був прийом у дуже примітивній формі, а саме застосування законів однієї держави до умов іншої. Як і в кожній федеративній державі, в СРСР компетенція була розподілена між Союзом і республіками.

Серед російських науковців можна виділити праці І. Мірошніченко «Революционный военный трибунал в гражданскую войну (1918–1920 годы)» та М. Дмитрієва «Революционный военный трибунал дивизии в 1919–1920 годах». У своїх статтях автори розглядають питання методів роботи ревтрибуналів у карально-репресивній системі, як засобу реалізації тоталітарної влади.

Судові органи радянської України 1920–1930-х рр. були виконавцями волі правлячої верхівки у проведенні політичних репресій. Російський науковець Д. Карев наголошує на тому, що від суду вимагали суворі засоби покарання, враховуючи, що будь-яка слабкість, коливання, сентиментальність у цьому відношенні були б великим злочином перед соціалізмом.

У монографії Т. Вілкова та С. Насонова «Принцип участия граждан в осуществлении правосудия в уголовном судостроительстве», крім широко розробленої проблематики судострою СРСР та участі

громадян у судових справах, розглядаються основи кримінального судочинства та деякі положення про народні суди.

Аналізуючи праці російських науковців можна сказати, що всі їх роботи були заідеологізовані та направлені на прихильність правлячої партії.

Сучасна українська історіографія. Процес розвитку судової влади в Україні посідає важливу сходинку. Однією з найґрунтовніших праць українських науковців є монографія «Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку» за редакцією І. Усенка. У цій монографії зібрані теми, починаючи з філософських і теоретико-правових засад судової системи, закінчуючи становленням судової влади в незалежній Україні. Редакційний склад І. Усенка, всі науковці, які долучилися до монографії, зробили значний внесок в історію судової системи України. Адже в монографії зібрані праці на актуальні теми, які раніше не досліджувались в Україні. Опираючись на цю монографію можна дізнатися про становлення українського радянського судочинства (1917–1921 рр.), судові органи радянської України у міжвоєнний період (1922–1941 рр.) та ін.

Базовими роботами щодо висвітлення питань розвитку судової системи варто вважати «Некоторые аспекты внедрения судебной системы УССР после реформы 1922 г.» та «Судова реформа УССР 1922–1929 рр.: етапи, принципи, цінність досвіду» А. Усеїнової.

Вагомим внеском в історію судочинства є історико-правові дослідження Б. Потильчака «Радянський суд і правосуддя другої половини 1930-х – середини 1940-х рр.: рецепція в сучасній російській історико-правовій науці». Вона охоплює вивчення проблематики конституційно-правового статусу, повноважень і конкретних напрямів діяльності судових органів Союзу РСР і союзних республік у системі радянського правосуддя в 30–40-х рр. ХХ ст., що триває й до сьогодні.

Дослідниця В. Єгорова у своїй статті «Історичні етапи становлення та розвитку конституційно-правового статусу суддів судів загальної юрисдикції» виділяє загальні етапи становлення судової системи, приділяючи значну увагу періоду радянської України. Авторка виділила ситуацію щодо визначення конституційно-правового статусу суддів судів загальної юрисдикції в Україні.

Дослідник М. Деміда у своїй праці «Початок сталінського суду: за матеріалами особливої папки (1924–1925 рр.)» розширив уявлення про роль суду та правосуддя в політичній та правовій думці в Україні на початку встановлення сталінського режиму.

Важливими для нашого дослідження є публікації А. Нестеренко, серед яких слід відзначити роботу «Реалізація права на оскарження судового рішення в Україні (радянський та пострадянський періоди)».

Головну увагу присвячено реалізації права на оскарження судового рішення у радянський період судової організації в Україні.

Судова система в структурі карально-репресивних органів докладно вивчена В. Окіпнюком у статті «Правове оформлення НКВС УСРР (1934 р.)», яка характеризує процес створення НКВС та функціональні обов'язки структурного органу.

Важливо відзначити науковця О. Бажана, який у своїх працях зачіпав питання репресивних органів у радянській Україні, у тому числі репресивну діяльність судових органів. Такими є праці: «Великий терор» на Полтавщині», «Репресивна діяльність ВУНК – ДПУ – НКВС – КДБ на Київщині у 1919–1980-ті рр.», «Репресії серед духовенства та віруючих в УРСР в часи «великого терору»: статистичний аспект» та інші.

Таким чином, аналіз радянської, зарубіжної та сучасної української історіографії свідчить про те, що у працях істориків, які стосуються судової системи карально-репресивних органів радянської України та у дослідженнях, присвячених «великому терору» часів репресивних органів, проблематика судочинства порушувалася дослідниками рідко. Головну увагу вони звертали на розвиток судової системи СРСР. Указана обставина є суттєвим підтвердженням необхідності дослідження судової системи УСРР в структурі карально-репресивних органів в 1919–1937 рр.

УДК 94:343.814ГУЛАГ](47+57)«193»(043.2)

Шинкаренко А.,

магістрант кафедри історії, 634 гр.,

Науковий керівник:

канд. іст. наук, старший викладач

Шевченко Н. В.,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ГУЛАГУ В СРСР

Перші практичні спроби задіяти працю ув'язнених у великих економічних проєктах були зроблені в 1927 р. Пов'язано це було в першу чергу з економічними успіхами Соловецького табору особливого призначення. Ув'язнений табору Н. Френкель у відповідь на звернення ЦК ВКП(б) від 26 квітня 1926 р. закликав економити державні кошти. Сенс його пропозиції полягав в тому, щоб

використовувати ув'язнених лише на тих роботах, де можна було окупити утримання засуджених. У першу чергу малось на увазі лісозаготівля, виготовлення меблів, будівництво доріг та риболовство. І дійсно така пропозиція на практиці виявилась досить вигідною. Постановою РНК СРСР від 7 квітня 1930 р. затверджено Положення про виправно-трудові табори. Створення таборів обумовлювалося посиленням класової боротьби у зв'язку з ліквідацією куркульства як класу. На відміну від «буржуазних концентраційних таборів, що ставлять своєю метою фізичну ліквідацію класових ворогів, радянські виправно-трудові табори ставили перед собою мету захисту суспільства від правопорушників та залучення їх до суспільно-корисної праці». Особи, що засуджені до 3-х і більше років ув'язнення направлялись у табори. Спочатку масова робоча сила для таборів була вивільнена за рахунок розкуркулених. Крім них, у табори відправлено прихильників НЕПу, учасників різних партій, опозиціонерів, колишніх офіцерів царської та білої армій, стару інтелігенцію.

Відповідно до цього у квітні було створено Управління виправно-трудова таборів ОДПУ, а з 1 жовтня 1930 р. воно отримало статус Головного управління. З цього часу абревіатура ГУЛАГ стала символом безправ'я та рабської праці. Протягом наступних років ГУЛАГ приймав все нові і нові партії репресованих. Багаточисленні армії заарештованих у якості безкоштовної робочої сили направлялись на будівництво, риття каналів, видобуток корисних копалин, забезпечуючи, таким чином, виконання амбіційних народногосподарських планів. Використання підневільної праці ув'язнених стало реальним фактором економічного розвитку держави.

Для стабільного поповнення таборів новою робочою силою, уряд створив всі умови для цього на законодавчому рівні. Окрім суду, другим органом, уповноваженим виносити як судові вироки «ворогам народу», так і ухвали щодо виселення членів їх родин у віддалені регіони СРСР, була Особлива нарада при НКВС СРСР. Зокрема, у постанові ЦВК СРСР «Про створення загальносоюзного Народного комісаріату внутрішніх справ» (точніше, про його відновлення) від 10 липня 1934 р. пропонувалося також створити при НКВС Особливу нараду, якій надати право «застосовувати в адміністративному порядку виселення, заслання, ув'язнення у виправно-трудова табори на терміни до п'яти років і виселення за межі СРСР» як безпосередніх «ворогів народу», так і членів їх родин.

У 1930-х рр. ми можемо констатувати кардинальні зміни у пенітенціарній системі СРСР. По-перше, система виправно-трудова колоній та таборів змінює свої функціональні особливості –

переходить від перевиховання людини до її масової експлуатації. По-друге, наявність неосвоєних східних та північних територій СРСР, в яких сконцентрована лівова частка природних копалин, які так необхідні для проведення індустріалізації та побудови соціалістичної економіки вимагає пришвидшення темпів їх розвідки та побудови первинної інфраструктури з метою експлуатації надр. По-третє, у 1930 р. окремо постає спеціальна структура – ГУЛАГ як елемент каральної політики, мобілізаційної економіки та політичної опори влади, а боротьба проти «ворогів народу» призводить до концентрації мільйонів вільних робочих рук у таборах. По-четверте, у 1934 р. ГУЛАГ підпорядковується НКВС і в складі його стає одним із найбільших виробників промислової продукції, капітального будівництва, включаючи десятки підрозділів та головних управлінь, які будують дороги, залізниці, порти, канали, електростанції, праця ув'язнених використовується на контрагентських роботах у різних наркоматах. ГУЛАГ поглинав до 14 % капіталовкладень держави, його зростаюча мережа охоплювала весь Схід і Північ СРСР, до того ж в цей період табірна система була самоокупною, незважаючи на низьку продуктивність праці.

УДК 94:347/97/99.047]«1864»(47044:477)(043.2)

Яковлєва А. В.,
магістрантка кафедри історії, 634 гр.,
Науковий керівник:
канд. іст. наук, доцент
Шевченко Н. В.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

ЗНАЧЕННЯ ДОСВІДУ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 р. ДЛЯ СТВОРЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У незалежних державах на пострадянському просторі дослідники всерйоз звернулися до прогресивних сторін Судових статутів, намагаючись виявити все корисне й розумне, що в них закладено, для проведення судових реформ на сучасному етапі.

В Україні судова реформа ще не завершена, тому звернення до історичного досвіду перебудови судової системи на демократичних засадах залишається актуальним. Цей досвід доводить важливість комплексного реформування всієї системи юстиції, а не окремих її

ланок, узгодження організації та діяльності реформованих органів юстиції з нормами процесуального та інших галузей права, їх зміни в разі необхідності.

Як відомо, судова реформа після тривалої підготовчої роботи була юридично оформлена такими документами:

- Установлення судових постанов;
- Статут цивільного судочинства;
- Статут кримінального судочинства;
- Статут про покарання, які накладаються мировими суддями.

Вони були підписані імператором Олександром II 20.11.1864 р.

В червні 1867 р. були проведені вибори мирових суддів в харківській губернії й сформовані комісії для складання списків присяжних засідателів.

У 1868 р. до округу Харківської судової палати було віднесено Полтавський окружний суд, у 1874 р. – Чернігівський, Ніжинський та Стародубський, у 1876 – Лубенський, у 1897 р. – Катеринославський окружні суди.

У Київській, Волинській та Подільській губерніях судова реформа була проведена у 1881 р. В цьому регіоні було створено округ Київської судової палати, до якої згодом відійшли окружні суди Чернігівської губернії. На півдні було сформовано округ Одеської судової палати.

Можемо зробити висновок, що досвід введення в дію судових статутів 1864 р. в окрузі Харківської судової палати доводить, що саме такий підхід був запорукою успіху реформ в цьому регіоні. Таким чином, судова влада відповідала інтересам нового суспільства, але не вписувалася в стару систему абсолютизму.

При сьогоdnішньому стані судової влади держава не спроможна належним чином захистити права і свободи громадян, а це означає, що без демократичного суду не можна говорити про демократичну державу. Будемо сподіватися, що в Україні ця проблема буде вирішена шляхом проведення демократичної судової реформи, а не через революційний вибух.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Біліченко Л., аспірантка ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Бондар І., магістрант 634 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Бринза Ю., студентка 334 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Гайдай О. М., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Галкин Р., магістрант 534 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Гаргаун Я. І., кандидат історичних наук, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Горохов В., студент 434 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Захарченко М., студент 434 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Камінська М. І., науковий співробітник Миколаївського обласного краєзнавчого музею, відділу пересувних та стаціонарних виставок, м. Миколаїв, Україна.

Колеснік П., магістрант 634 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Комісаров І., магістрант 634 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Котляр Ю. В., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Мартінова Л. С., помічник ректора по зв'язках з громадськістю, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Михайлів Т., аспірант ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Міронова І. С., доктор історичних наук, професор кафедри історії, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Морозова О. С., доктор історичних наук, професор, в. о. завідувача кафедри соціології та політології, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Підберезних І. Є., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Постриган Т. О., магістрантка 634 групи ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Ременда О., студентка 434 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Сябро І. Г., магістрант 534 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Тріфонова Н., аспірантка ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Фісун А., магістрантка 634 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Шевченко Н. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Шинкаренко А. магістрант 634 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Яковлева А., магістрантка 634 групи, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

ЗМІСТ

Розділ 1. ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ

Гайдай О. М. Музейний предмет – основа музейних фондів	1
Гаргаун Я. І. Теоретичні аспекти дослідження національної безпеки в Україні	2
Камінська М. І. Пересувна виставка «Єврейський Миколайв» у Миколаївському обласному краєзнавчому музеї	4
Котляр Ю. В. Селянські республіки Наддніпрянської України (1917–1921 рр.)	6
Мартинова Л. С. Ідеологічний тиск на культурно-освітнє та духовне життя поляків Півдня України у 20–30-ті рр. ХХ ст.	7
Міронова І. С. Боротьба з чародійством в Україні в другій половині ХVІІІ ст	9
Морозова О. С. Академічна доброчесність як необхідна умова академічного письма та культури публікацій	12
Морозова О. С. Проблема етнічних конфліктів у світі	14
Підберезних І. Є. Боротьба з екстремізмом у Південно-Східній Азії	15
Шевченко Н. В. Український науковий інститут Гарвардського університету: флагман українознавчих студій у світі	17

Розділ 2. СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

Біліченко Л. Пенітенціарна реформа 1906 р. та відкриття каторжних тюрем на території України	21
Бондар І. Питання геноциду племен Нама і Гереро 1904 р. у сучасних німецько-намібійських відносинах	23
Бринза Ю. Суфражизм, як один із проявів забезпечення гендерної рівності	26
Галкін Р. 3 4 до 200 миль: розширення виняткової економічної зони (з історії «тріскових війн»)	28
Горохов В. Історія становлення та розвиток палеонтології	30

Захарченко М. Двоголовий орел в геральдиці українських земель доби середньовіччя.....	32
Колеснік П. Переселення українців на Далекий Схід наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.....	34
Комісаров І. Кластерна модель М. Портера.....	36
Михайлів Т. Законодавство перехідного періоду за часів С. Петлюри	37
Постриган Т. Протестна активність в Україні 2010–2021 рр.: причини та перспективи.....	40
Ременда О. Жінки в середньовічній культурі.....	41
Сябро І. Архівна та наукова діяльність канадського архівіста Артура Дауті	43
Тріфонова Н. Німецькі ост-рублі в Українській народній республіці	44
Фісун А. Судова система України в структурі радянських карально-репресивних органів (1919–1937 рр.): історіографія питання.....	46
Шинкаренко А. Становлення системи ГУЛАГУ в СРСР.....	50
Яковлева А. Значення досвіду судової реформи 1864 р. для створення демократичної судової влади в Україні	52
Відомості про авторів	54

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *Р. Грубкіна*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Н. Кардаш*.
Друк *С. Волинець*. Фальцовально-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підп. до друку 01.11.2021.
Формат 60 × 84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 3,49. Обл.-вид. арк. 3,11.
Тираж 23 пр. Зам. № 6449.

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 05.04.2018.

